

פרשת ויגש

Ani Yosef

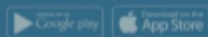
מד : יח - מה : ג

The Chumash Shiur

מראה מקומות

download our app

Lakewood
DafYomi.com

יח ויגש אליו יהודה ויאמר בי
 יח ויקרב לותה יהודה
 ויאמר כבעו רבוני ימלל
 כען עבדך פתגמא קדם
 אדני ידברנא עבדך דבר באוני

רמב"ן

יח. טעם ידבר נא עבדך דבר. לאמר כי דברים מועטים ידבר, לא יהיו עליו לטורח. והנכון בעיני, כי "דבר" הוא התמורה אשר יחלה פניו להחליף בנימין אחיו בו, כי לא יבקש ממנו דבר אחר, ושאר דבריו פיוס ובקשה לזה:

בעל הטורים

(יח) ויגש אליו יהודה. נגי' זהו להלחם עם יוסף ונגי' גם נכנס לפי'ם דלש'פה דנריס נכנס (וערש"י): ויגש אליו יהודה. ס"מ שזה שאמר לו אני שזה לך שכמו שאמה מלך גם אני מלך וע"ז דורש צמד'ש כי הנה המלכים נועדו: בי אדני. פי' כי עשה מה

ספורנו

(יח) ויגש אליו. ידבר נא עבדך דבר. מאחר שאמרת חלילה לי מעשות זאת שלא תחפרן שתהיה תקלה על ידך אפילו לחיבים: ידבר נא עבדך. להודיעך התקלה שתארע על ידך אם תעשה זאת:

כלי יקר

(יח) ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני. לפי שכבר אמרו לו האחים האלהים מצא את עון עבדך, רוצה לומר מצא לו בעל חוב מקום לגבות את חובו, ורמזו לו שכל זה עלילות דברים הוא והאלהים אנה לידם כל הקורות הללו מחמת עון אחר שעשו, והוא

אור החיים

יח. ויגש אליו. נריך לדעת למה הוצרך לומר ויגש אחר שקרוב אליו היה ומדבר עמו עד עתה. ורצונו ז"ל דרשו (נ"ד ג' ו) יעוין שס דנריהם, ונריך לדעת פשט הכתוב, עוד לא היה נריך לומר תיבס אליו, ומונן הדבר. עוד נריך לדעת אומרו כי אדוני לא נודע הרינו למה,

מנחת שי

(יח) ויגש. פרשה סתומה: דבר. הדליית רפה:

הפטרות מקץ

אמרת זה בני החי ובגד המת וזאת אמרת לא כי בגד המת ובני החי: כד ויאמר
 המלך קחו לי חרב ויבאו החרב לפני המלך: כה ויאמר המלך גזרו את הילד
 החי לשנים ותנו את החצי לאחת ואת החצי לאחת: כו ותאמר האשה
 אשר בנה החי אל המלך כי נכמרו רחמיה על בנה ותאמר ו בי אדני תנו לה
 את הילד החי והמת אל תמיתו וזאת אמרת גם לי גם לך לא יהיה גזרו:
 כז ויען המלך ויאמר תנו לה את הילד החי והמת לא תמיתו הוא אמו:
 כח וישמעו כל ישראל את המשפט אשר שפט המלך ויראו מפני המלך כי
 ראו כי חכמת אלהים בקרבם לעשות משפט: א ויהי המלך שלמה מלך
 על כל ישראל:

רד"ק

(כג) ויאמר המלך זאת אומרת. אמרו רבותינו ז"ל מכאן שצריך הדין לשנות טענות בעלי הדין כדי שישמעו בעלי הריב שהבין טענותיהם ועליהם ישפטם. (כו) גם לי גם לך לא יהיה. ואמר כנגד אחוזי החרב גזרו ומה שלא לקחה אותו אחר שהאחרת אמרה תנו לה כי ידעה כי מרחמת עליו אמרה וחשבה כי המלך לא יתנהו לה. (כז) לא תמיתו. הראשון אל תמיתו. היא אמו. כיון שמרחמת עליו וברד"ל יצתה בת קול ואמרה היא אמו. (כח) לעשות משפט. לפיכך יראו מפניו לעשות דבר רע ואפילו בסתר כי ראו כי ברוב חכמתו יוציא לאור משפט כמו שנעשה בזה המשפט. (א) על כל ישראל. לפי שרוד אביו לא מלך בתחלת מלכותו על כל ישראל אמר ששלמה מלך על כל ישראל לא היה אדם מפקפק במלכותו כיון שראו בו חכמת אלהים בקרבם לעשות משפט.

רש"י

(כו) היא אמו. בת קול הופיעה ולאמרה: היא אמו (מכות כג ב). (א) מלך על כל ישראל. משראו נחכמתו, שמחו כולם במלכותו. כיון שמרחמת עליו וברד"ל יצתה בת קול ואמרה היא אמו. לפיכך יראו מפניו לעשות דבר רע ואפילו בסתר כי ראו כי ברוב חכמתו יוציא לאור משפט כמו שנעשה בזה המשפט. (א) על כל ישראל. לפי שרוד אביו לא מלך בתחלת מלכותו על כל ישראל אמר ששלמה מלך על כל ישראל לא היה אדם מפקפק במלכותו כיון שראו בו חכמת אלהים בקרבם לעשות משפט.

יח ויגש וקריב לותיה יהודה ואמר במטו ריבוני ימלל במטו עבדך פתגמא במשמעיה דרבוני ולא יתקיף רוגזך למצרים ואתינן לוותרך הות אמר לן מן קדם יי אנא דחיל וברון דיןך למהוי מדמיין דרפעה: לרפגוי דפרעה:

יח וקריב לותיה יהודה ואמר בבעו מינך ריבוני ימלל בען עבדך פתגם במישמעיה דרבוני ולא יתקיף רוגזך בעבדך הלא מן זימנא קדמיא דנחתנן לוותרך למצרים הותיא אמר לן מן קדם יי אנא דחיל וברון דיןך למהוי מדמיין דרפעה רבך דאת ימי ביה ארום יקר אנא פוותרך ואבא יקר פוות פרעה רבך דאת ימי

פ"י ירושלמי

קדום אמר וגור על עצמו להיות ירא אלהים שאמר את האלהים אני ירא וסור צו להיות כפרעה: יקר אני כוותרך ואבא יקר כוות פרעה רבך וכו'. פירוש לפי"י כי כמון אני ואני כפרעה וגם שלא מנינו זה שהיה יעקב מלך

(יח) הלא מן זמני קדמי דנחתנן לוותרך וכו'. כל זה נרבה וצילקוט ומדויק לפי זה בשלמא מצניח ואינו עושה ה"י כמו שהצניח ואמר אשימה עמי עליו ולא רצה לקיים אך גזר ואינו מקיים היכן מנינו ציוסף לכן מתרגם שמזמן

דעת זקנים

(יח) ויגש א"י. בי אדני. בנוהג שבעולם מי שלוקח עבד ונמלא גנג מחזירו וזה שנמלא גנג אתה מצקס לעבד:

אור החיים

הנמלאים שם יעשו למלך היפך דעתו ורצונו של מלך, ונמלא המלך עושה דבר שלא כאשר שם ה' בלבו ויעוותו יועזיו את לבו, לזה אל יחר אפו על כניסתו לפניו ממחילתו לדבר באזני המלך, גם צוה הגיד לו כי הוא איש חסד ודוקא רואי פניו נכנסו צהשד דבר תקלה צר מיין:

ובדרך דרש יתבאר אומרו ויגש אליו על דרך אומרו (שם כו יט) כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם, ולזה נתחכם יהודה להטות לב ציוסף עליו לרחמים, והקריבו דעתו ורצונו אליו לאהבו ולחצונו כדי שמתקרב דעתו של ציוסף אליו לקבל דבריו ופיוסו, והוכרח לעשות כן ללד שמן הטוב לא יחצונו צני יעקב עובדי עבודה זרה, כי לא ינוח שצט הרשע על גורל הצדיקים (פלהים קפה ג) וממוג נפסם לשנוא אשר צטר חמורים צשרם, לזה הוצרך לפי שעה להפך המוטבע, ולהגישו בלצבו, ולהשיבו צתואני דליציה:

עוד ירצה כי לא ניגש יהודה לדבר אלא למה שאליו, פירוש למה שהבינו כי הגזירה לא מאת ה' צאה כמו שפירשתי צפרשה הקודמת צפסוק (י) חלילה, וכיון שאין הענין צא אלא מיוסף, ואליו הם הדברים מקורים לאשר יחפז עשות, לזה ויגש:

עוד ירצה לומר כי לטובתו של ציוסף הוא ניגש, כי בכל פרטי הנאות אשר יעשה העבד, יהודה יעשה יותר מצנימין, והוא אומרו ויגש אליו פירוש לטעון טענה שהיא לטובת המלך, והוא ישב נח וגו':

עוד ירצה באומרו אליו, לכל יאמר האומר איך סותר יהודה דברי עצמו "הננו עבדים גם אנחנו", לזה אמר כי מה שניגש לדבר דברים האמורים צענין ישב נח עבדך וגו' והנער יעל עם אחיו "הוא אליו", פירוש לדברי ציוסף הוא שנמלא ליכנס לדבר דברים האלה שאמר חלילה וגו', אבל למה שאמר יהודה אין מענה בלשונו לדבר מה שאמר צענין:

ואומרו בי אדוני. נתכוון לג' דברים, הא' לכל יאמר

ואם לכל יחר אפו היה לו לאומרו סמוך לואל יחר וגו'. עוד צריך לדעת אומרו באזני אדוני, ורבותינו ז"ל אמרו (שם) שיכנסו דבריו באזניו וזה דרך דרש. עוד צריך לדעת כוונת אומרו כי כמון, כי לא נודע נמינת טעם זה להיכן חוזרת, ואדרבה ללד שהוא גדול כפרעה יקפיד על מיעוט הנהגת כבוד גדולה:

ואכן פשט הכתוב הוא כי דבר ידוע הוא כי מנהג המלכים ישבו לפנייהם גדולי המלכות ושרייהם ויועציהם, והיה אם צא איש על דבר משפט או דבר מאת המלך, לא יעמוד בהפסק צין המלך ושריו היוצאים ראשונה צמלכות, וחון לעגול יעמוד ושם ידבר, וכמו כן היה מדבר יהודה עד עתה, ואח"כ ויגש אליו פירוש שנכנס לפניו ממחילתו ועמד צין המלך וצין השרים כדי שלא ישמעו דבריו לזולת המלך. ועיין מה שכתב מהר"מ אלשקר צשינו חיצת לו לחיבת אליו:

וחי"ה פני המלך שיתרצה לו לדבר ציחוד אליו, והוא אומרו צי אדוני ידבר נח עבדך דבר באזני אדוני צאין שומע וזולתך, וזה לא יתכן אם לא באזניו:

וחי"ה פניו שלא ימהר להתכעס על אשר שואל כזה ואינו מהמוסר, והוא אומרו ואל יחר אפך בעבדך, פירוש כי דרך זה יעשוהו גדולים השוים צגדר גדולה זה לזה, לא עבד לאדונו, והוא אומרו בעבדך, וטעם הדבר כי כמון כפרעה פירוש על דרך מעשה שהוצא צגמרא (ע"ו י) של קטיעא צר שלום שאמרו לו נצחת למלכא וכל דנצח למלכא וכו' ע"כ, לזה אם היה נוצח יהודה לציוסף צפני השומעים יכנס צכננת מוח מדין נוצח למלך, ולכל יטעון כי המלך הוא פרעה לזה אמר כי כמון כפרעה, ודיכס שזה, אשר ע"כ מצקס על נפשו לדבר באזנו, וצוה הגם שינצחנהו צטענות, אין צווי למלך, ולא יכנס צדין נוצח למלך שחי"ב, כיון שהוא צינו לצין המלך:

עוד ירצה כי כמון וגו', על דרך אומרו (משלי כא א) לב מלך ציד ה', ואם ידבר צדרך שתשמע מלתו לכל

אֲדֹנָי וְאֵל-יִחָר אַפְּךָ בְּעִבְרֶךָ כִּי כַמוֹךְ כְּפִרְעָה: יֵשׁ אֲדֹנָי שָׂאֵל

רש"י

(יח) ויגש אליו. דבר באזני אדוני. (ג"ר) יכנסו דברי א בלזניך: וא"ל יחר אפך. מכלן אמה למד שדנר אליו ב קשות: כי כמוך כפרעה. משוג אמה בעיני כמלך ג זהו פשוטו. ומדרשו ד סופך ללקות עליו בצרעת כמו שלקה פרעה ה על ידי זקנתי שרה על לילה אחת שעכזה (ג"ר). ד"א מה פרעה ו גוזר ואינו מקיים מצטיח ואינו עושה אף אמה כן. וכי זו היא שימת עין שאמרת לשום עינך עליו. ד"א כי כמוך כפרעה אם תקניטני אהרוג אותך ז ואת אדונך (ג"ר):

שפתי חכמים

א דהא לא היו מדברים עם יוסף אלא על ידי מליץ, ולא היו יודעין שמבין לשון עברי, ואם כן איך יוכל לדבר עם יוסף בעצמו וק"ל, עוד יש לומר דאין כבוד למלך שאדם שפל ילחוש לו באוזן, (כ"א"ס): ב ולא בלשון רך ובשפה רפה כדרך המדברים עם המלך, דאם לא כן למה יכעס: ג דכי כמוך כפרעה נתינת טעם הוא אמה שאמר לו כי אדוני, שהוצרכתי לחלות פניך ולבקש בלשון בקשה ותחנונים ויוסף לא היה מלך, לכך צריך לומר לו כי כמוך כפרעה חשוב אתה בעיני כמלך, אבל אין לומר שהוא נתינת טעם למאמר ואל יחר הסמוך לו, משום דאדרכה היא הנותנת שכיון שהוא חשוב כמלך לא היה לו לדבר אליו קשות: ד המדרש לא רצה לפרש שהיה מדבר עמו דברים רעים, רק שהיה מדבר אתו קשות, משום הכי דרשו סופך וכו', ולמדו שוה קשה דהוה ליה למימר כי אתה תהיה כפרעה, לכן פירש ד"א מה פרעה וכו', כלומר שלעת הזאת דומה אתה לפרעה, ולפירוש זה קשה אתה כפרעה הוה ליה למימר, לכך צריך שני הפירושים, ולכל הפירושים קשה היה לו לומר כפרעה כמוך, כיון שהוא מדמה יוסף לפרעה, לכן פירש ד"א אם תקניטני וכו' שהיה מדמה לענין הריגה פרעה ליוסף, וטעם זה לכדו אי אפשר דאם כן איך אמר אל יחר אפך כי איך לא יחר אפרו שהוא אומר שיהרגהו, לכך צריך גם כן לטעמים דלעיל, (מהרש"ל): ה ולפי פירוש זה צריך לפרש דכי כמוך כפרעה קאי אמה שאמר לו ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני, ומהו הדבר שאדבר לך כי כמוך כפרעה כלומר שסופך ללקות וכו': ו פירוש שהרי כתב בפנקסו שאין עבד מולך ולא לובש בגדי משי, ולא קיים שהרי המליך אותך שאתה היית עבד ומבטיח ואינו עושה, כלומר ומה הגזירה שגזר שאין בה חסרון כים אפילו הכי לא קיים, מכל שכן הבטחה שיש בה חסרון כים שאינו מקיים, אף אתה כן שמבטיח ואינו עושה וכי זו וכו', אבל אינו קאי אגוזר ואינו מקיים, כי לא מצינו שיוסף גזר שום דבר ולא קיים, וכן לא מצינו שפרעה הבטיח כשום דבר ולא קיים הבטחתו, (כ"א"ס). וקשה מה היה לו עם פרעה ומפני מה זלזל הוא את המלך, ויש לומר שכך אמר יהודה ליוסף על מה אתה בוטח על פרעה אתה חולה בטחון שלך, הרי פרעה עצמו גזר ואינו מקיים, שהרי כתב בנימוסי מצרים שלא יהיה עבד מלך ולא קיים, (מהרש"ל): ז ויש לפרש לפי פירוש זה קאי כי כמוך

אבן עזרא

(יח) ויגש וגו'. כי כמוך כפרעה. אמה כמלך והמלך כמוך. וכן כל שני כפי"ן שהן זה אחר זה. כמו כעמי כעמך. והיא דרך קצרה:

ספורנו

וא"ל יחר אפך. באמרי אליך שאתה גרמת זאת התקלה על כרחנו: כי כמוך כפרעה. כי מה שאטיח דברים כנגדך לא יהיה מהיותי

אני לדבר מעט: כמוך כפרעה. נגימ' בך אשמיל:

בעל המצרים

שמלה והנער יעל עם אחיו: וא"ל יחר. ב' נמס' הכא ואיך ואל יחר נענייכם כי מכתם אותי הנה כי למחיה שלחתי אלהים לפיכס ודרשני מלמד שנשמנו פניהם כשולי הקדירה כי על מי היה להם נמרות ה"נ אמר לו יהודה אל ישמנו פניך כר"ך

רשב"ם

(יח) ויגש. כי כמוך כפרעה. הרי אתה כמלך ויראתי מחרון אפך: (יט) אדני שא"ל. אתה גרמת לנו להביאו הנה וחולין הוא

אור החיים

רעת זקנים

כי כמוך כפרעה. כשם שפרעה חמד שרה אמנו נשגיל יופיה כן אמה חומד בנימין לענד נשגיל יופיו. ד"א כי כמוך כפרעה כמו

בלי יקר

אליו יוסף למה ידבר הוא לנד מכולם, ומה גם נמה שקדם שהכיר יוסף כי ראוזן הזכור דכמיז (לעיל מג לג) וישנו לפניו הזכור וגו', וא"כ יאמר למה ידבר כל כך הוא ולא אחיו, לזה אמר כי נוגע הדבר, כמו שציאר לו לזכוסף, ולהיות שחש לו להחכעם קודם הגעת הדבר אליו לזה קדם מיכף והודיעו, והוא אומר כי נוגע הדבר אדוני:

הב' שנחכוון לטעון טענה הנשמעת להליל בנימין, והוא "כי אדוני" פירוש אני גננתי הגניע והנחתי צאמתחת בנימין, ומעמה שורת הדין חמן כי הוא ילכד, כי בנימין מכמיש, ויהודה מודה, הוא יהיה ענד:

מה שעשו לאחיהם יוסף כמו שאמרו אבל אשמים אנחנו על אחינו וגו', ועל אותו עון אמר יהודה כמתודה על חטאיו ואמר בי אדוני, אותו עון אחר אשר אנו חושבים שהוא סיבב לנו כל הקורות תלוי בי יותר מבכל אחי, על כן אני מוכרח ליכנס בעובי הקורה ולדבר בפניך יותר מכולם, והאמת כך הוא כמו שנאמר (לעיל לח א) וירד יהודה מאת אחיו, פירש רש"י אחיו הורידוהו מגדולתו ואמרו אתה אמרת לנו למוכרו ואילו אמרת לנו להשיכו היינו עושים: ומחמת שני טעמים אמר יהודה ליוסף בי אדוני אותו עון תלוי בי, האחד הוא מחמת שבא לתרץ

בִּיה הֲלֵא אָנָּא מְשִׁתְּבַע בְּחַי רִישֵׁיהּ דְּאָבָא וְלִית אָנָּא מְשַׁקֵּר דְּאִין שְׁלִיף אָנָּא חֲרָבִי מִן גּוּ תִּיקָא לִית אָנָּא מְחֹזֵר יְתֵה לְתִיקָא עַד זְמַן דְּנִימְלִי כָּל אַרְעָא דְּמַצְרִים קְטוּלִין לִית אָנָּא מְחֹזֵר יְתֵה לְתִיקָא עַד זְמַן דְּנַעֲבִיד כָּל אַרְעָא דְּמַצְרִים צְרוּן מִן דִּיּוּר מִינְךָ קִדְמוּי אָנָּא מִיִּשְׂרָי וּמְפָרְעָה רַבָּךְ אָנָּא מְחַסִּיל עַל מְנַת מִיעֵבֵד עַל כּוֹרְחִיהּ דְּאָבָא אוּ דִילְמָא דְּלֵא אֲשַׁתְּמַע לָךְ וְלֵא אֲתֵנִי לָךְ מַה דְּעֵבְדוּ תְרִין אַחוּי שְׁמַעוּן וְלוּי דְּעֵלוּ לְכַרְבָּא דְּשִׁכְסָם דְּהִוָּה יְתִיב בְּשִׁלְוָה וּקְטָלוּ כָּל דְּכוּרָא לְפַתְנָם דְּחָרֵב עַל יְדֵי דְּסְאִיבוּ לְדִינָה אַחְתְּהוֹן דְּלֵא הוּיָא מְתַמְנִיָּא בְּשִׁבְטֵיָא וְלֵא מְקַבְּלָא חוּלְקָא וְאַחְסָנָא עִמָּן בְּפִילוּג אַרְעָא עַל חַד כְּמָה וְכְמָה רַבְנֵימִין אַחוּיָן מְתַמְנִי עִמָּן בְּשִׁבְטֵיָא וּמְקַבִּיל חוּלְקָא וְאַחְסָנָא עִמָּן בְּפִילוּג אַרְעָא וְאָנָּא דְּחִלְי קָשִׁי מְדִידְהוֹן דְּעַרְבִית לְטִלְיָא מִן יְדֵי דְּאָבָא וְאַמְרִית לִיהּ אִין לֵא אִיִּתִית יְתִיה לְוֹתְךָ וְאַקִּימִית יְתִיה קִדְמָךְ נְהוּי חָטִי לָךְ וּמְרַחֵיק מִן שְׂאִילַת שְׁלִמְךָ כָּל יוֹמֵיָא אוּ דִילְמָא דְּלֵא אֲשַׁתְּמַע לָךְ וְלֵא אֲתֵנִי לָךְ אַרוּם מְלָכִין וְשְׁלִטוּנִין אָנָּן כְּוֹתְךָ בְּאַרְעָא דְּכַנְעָן: י"ט בְּד חֲמָא יוֹסֵף הִבְהֵבָא וַיִּקְרָא דְּסְלִיקַת גְּבוּרְתֵיהּ י"ט רַבּוּנֵי שְׂאִיל ית עֲבָדוּי לְמִימַר הָאִית לְכוּן דִּיהוּדָה אַחוּי וְנַפְקִין שְׁעָרְתֵיהּ דְּלַבִּיהּ וּבָזְעוּ לְבוּשִׁיהּ בִּיה

פ"י ירושלמי

הכוונה שהוא נכבד מאל ודגרו נשמעים כי ידעו שאלהים עמו וכן לשון נמומא כשם שאתה ופרעה גדולים במקומיכם כן אבי ואני גדולים במקומינו: צדון וכו'. פ"י חכמים מאין יושב: מינך קדמוי אבא משרי. פירוש ממך אבא ממחיל: מחפ"י. מסיים זהו כי כמות כפרעה להשוותה כהרעה: דערבית פ"י. כדכתיב לקמן כי ענדך ערב את הנער: ד"מא ד"א אשתמע פ"י

דמב"ן

ואל יחר אפך בעבדך. יאמר אל יחר אפך בי על דברי לפניך: **ובמורא גדול אני מדבר לפניך כאלו אני מדבר לפני פרעה:**

אור החיים

הג' רמז הכתוב כי השררה אליו היא נמונה, וזה שיעור הדברים כי חלוי כינוי מינך אדוני, כי הוא המלך, ואומרו ידבר נא פירוש ידבר עמה כינוי עבדות לפי שעה, אבל אין הדבר עומד כן, כי יהודה הוא המלך וכסאו יכון עולם: עוד ירמז הכתוב באומרו כי אדוני, פירוש באמצעותי השגת זה, כי הוא הסובב ליוסף אדנות שאמר לכו ונמכרנו לישמעאלים (לעיל לו כו) שמונה נמגלגל הדבר והשיג יוסף האדנות:

כלי יקר

למה אני נגש לדבר לפניך יותר מכולם, לפי שאני חבתי בכל אותן גלגולים שעברו עליהם מחמת אותו עון, ואע"פ שרש"י פירש על מה שאמר כי עבדך ערב וגו' למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי כו' לפי שנתקשרתי בקשר חזק להיות מנודה בשני עולמות כו', מכל מקום הוא גופא קשיא למה הוא קיבל עליו נדוי יותר משאר אחיו, אלא לפי שהרגיש בעצמו שהוא היה חייב באותו עון אשר סיבב להם עלילת מרגלים אתם, ושלא יוכלו להפטר ממנה כי אם על ידי שיביאו את בנימין, על כן הוצרך הוא לקבל עליו הנדוי כדי שיתן את בנימין על ידו ושיוציא את אחיו מן העלילה אשר סיבב הוא להם, על ידי שאמר להם למכור את יוסף. ועוד שיעקב אמר להם לא ירד בני עמכם כי אחיו מת והוא לבדו נשאר וגו', שמע מינה שאם לא היה יעקב יכול לטעון עליהם טענה זו היה שולח את בנימין מיד, ונמצא שיהודה מצד שצוה למכור את יוסף סיבב שלא רצה יעקב לשלח את בנימין, ובעבור זה הוצרך ליכנס בעובי הקורה ולקבל עליו הנדוי ועל זה אמר בי אדוני:

הטעם השני הוא, לפי שרצה לומר ישב נא עבדך עבד תחת הנער וגו', ויטעון עליו המושל למה יצא החייב זכאי והזכאי יצא חייב ליכנס בעול העבדות חנם, על כן אמר בי אדוני באמת שאותו עון הגורם לכולם שיהיו עבדים חלוי בי יותר מכולם על כן דין הוא שעונש העבדות הנפסק על בנימין יחול עלי, והאמת כן הוא כי הוא גרם שלעבד נמכר יוסף, אבל לשאר אחיו אין האשמה גדולה כל כך, וכל שכן בנימין שאין לו חלק כלל באותו עון:

ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני. לפי שרצה לדבר אליו שכל ענין הגביע הוא עלילה, על כן נגש אליו ללחוש באזניו שלא יתבייש ועל ידי זה יבוא לידי חרון אף: **כי כמות כפרעה.** כמו שראוי לחלוק כבוד למלכות ושאין לדבר קשות בפני המלך כי חמת מלך מלאכי מות (משלי טו יד), כך אין נכון לדבר גבוהה להוציא עתק מפיו נגד כל השומעים, וממנו למדו זה, כי יוסף

אֶת-עַבְדֵיךָ לְאֹמֵר הַיֵּשׁ-לָכֶם אָב
 אֶזְ-אָח: כ וַנֹּאמֶר אֶל-אֲדֹנָי יֵשׁ-לָנוּ
 אָב זָקֵן וַיֵּלֶד זָקְנִים קָטָן וְאָחִיו
 מֵת וַיִּזְתֶּר הוּא לְבָדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו
 אֶהְבּוֹ: כא וַתֹּאמֶר אֶל-עַבְדֶּיךָ

עבדוהי למימר האית לכו
 אבא או אחא: כ ואמרנא
 לרבוני אית לנא אבא
 סבא ובר סיבתין ועיר
 ואחיהי מית ואשתאר
 הוא בלחודוהי לאמה
 ואבוהי רחיים לה:
 כא ואמרף לעבדיך

רש"י

שפתי חכמים

יט) אדני שאל את עבדיו. (כ"ה) מתחלה בעלילה
 באת עלינו ח למה היה לך לשאול כל אלה בתך היינו
 מבקשים או אחותנו אתה מ מבקש ואע"פ כן ונאמר
 אל אדוני י לא כחדנו ממך דבר: (כ) ואחיו מת.
 מפני היראה היה מוטיא דבר שקר מפיו אמר אם אומר
 לו שהוא קיים ב יאמר הציאוהו אללי: לבדו לאמו.
 מאותו האם ל אין לו עוד את:

ואל יחר, פירוש שלכך בקשתיך שאל יחר אפך שאם יחר אפך
 אהרוג אותך ואת אדוניך: ח דקשה לרש"י למה אמר לו היאך דיבר
 לו יוסף, וכי לא ידע יוסף מה שדיבר, ומתוך דלכך חזר הדברים
 לומר לו מתחילה בעלילה וכו': ט משום דאין דרך לשאול על הבנים
 ועל הבנות ועל האבות ועל האמהות אלא בחתון, ואם תאמר למה
 נקט רש"י גבי יוסף בתך וגבי אחיו אחותנו, ולא נקט איפכא, דהא
 הם היו זקנים יותר מיוסף, יש לומר משום דיוסף היה חשוב בעיניהם
 כמלך, לכך היו אומרים בתך היינו מבקשים דרך של חתן לנהוג
 כבוד בחמיו, וכן אחותינו אתה מבקש וצריכים אנו לנהוג בו כבוד
 כדי שייטיב לאחותינו, אבל איפכא היה גנאי ליוסף דאז היה יוסף
 צריך לנהוג כבוד בהם: י רצונו לפרש שלא תאמר הואיל ויודע היה

יהודה שביקש עלילה למה השיבו יש לנו אב זקן וגוי, ומתוך דהכי קאמר אף על פי כן וגו': כ ואם תאמר אדרבה בזה היה מכחיש את
 עצמו, דהא בפרשת מקץ כתיב כשבאו אל יוסף (לעיל מ"ב י"ג) אמר להם שעדיין חי אלא שנמכר שנאמר והאחד איננו, ויש לומר דבירידה
 ראשונה אמרו האחד איננו, אבל בירידה שניה היו אומרים לו שמת, וכאן מייירי בירידה שניה, ואף שלא נכתב בהדיא ששאל לו על אחיו
 שנאבד מה היה בו, מכל מקום יכולנו לומר ששאל לו, דבלאו הכי אנו מוכרחים לומר כן דהא כתיב הכא איך שיוסף אמר להם הורידוהו
 אלי ואשימה עיני עליו, ולא מצינו שיוסף היה אומר להם כן, אלא על כרחך צריך לומר דהיה אומר להם כן אף על פי שלא נכתב לעיל
 מידי, אם כן הכי נמי צריכין אנו לפרש כן שבירידה שניה כששאל על אביהם שאל נמי על אחיהם שנאבד, ואז השיבו לו שמת מפני
 היראה, כיון שראו שציוה להם להביא את בנימין שמא יצוה להם שיחפשו אחר הנאבד ויביאו לו, ומשום הכי השיבו לו שבאה להם
 השמועה אחר החיפוש שהוא מת וק"ל: ל רוצה לפרש דהאי לאמו פירושו מאמו, שלא יתכן לומר לאמו אלא בהיות אמו קיימת, אבל

אבן עזרא

רמב"ן

יט. אדני שאל את עבדיו. לא ידעתי טעם לאריכות
 דברי יהודה בספור מה שהיה כבר ביניהם. ומה
 שאמרו רז"ל (כ"ד צג ה) וכי זו היא שימת עין שאמרת
 לשום עינך עליו, אינה טענה, כי המושל שיצוה להביא אדם לפניו, לא יעשה על מנת לפטור אותו מן הרעות
 שיעשה, וכל שכן על הגנבה שיגנוב מבית המלך הגביע אשר ישתה בו. ומתחלה כבר שם עינו עליו לטובה
 וקרא לו שלום בדבר אלהים יחנך בני (לעיל מג כט), ועשה לכולם לכבודו משתה לפניו בבית המלכות, והרבה
 משאות להם, ונתן להם בר כאשר יוכלון שאת, יותר מן הכסף שהביאו לו, כאשר פירשתי (לעיל מד א), ומה
 לעשות לו:

ואשר יראה לי על דרך הפשט, שאינם רק תחנונים להעיר רחמיו, כי חשב יהודה כי האלהים הוא ירא כאשר
 אמר לו, וכאשר נהג עמהם חמלה כירא חטא לנחם אותם על הצער שעשה להם (לעיל מג כג):
 וזה ענין הסיפור, אמר לו אנחנו באונס הגדנו באחינו זה מפני שאלת אדני, ולא הודינו גם כן להורידו לפניך
 כמצותך הראשונה, רק אמרנו כי לא יוכל הנער לעזוב את אביו, אבל בנפשינו נביא אותו מפני זלעפות
 רעב, כי אמרת לא תוסיפון לראות פני. ולא רצה אבינו לשמוע עד היותינו כולנו בסכנה לשוב לשכר מעט
 אכל, ואז הודה בפחד ובדאגה, ועתה כראותו כי אין הנער ימות בנפש מרה. ולכן תפול נא תחנתי לפניך
 לרחם עלינו ועל הזקן, וקח אותי תחת הנער לעבד עולם כי טוב אני ממנו, ולך תהיה צדקה. וזה טעם כל
 הפרשה. ויתכן שיהיה והורידו עבדיך את שיבת עבדך אבינו כנוי לכבוד, והורדת את שיבת עבדך אבינו,
 וכן וחטאת עמך (שמות ה טז):

בְּשַׁעְתָּא רְמֵז יוֹסֵף לְמִנְשָׁה בּוֹכְרִיה וְרַפְס בְּמִסְאֲנִיה
וְרַעְדָת כָּל פְּלָטִין דְּיוֹסֵף בִּיה בְּשַׁעְתָּא אָמַר יְהוּדָה אֵילוּלִי
דְהוּה עֲלֵע מִן בֵּית אָפָא לֹא הוּה כָּשֵׁר לְמַחְעָבְרָא כִּן
בְּכַרְיִן שְׂרִי יְהוּדָה כְּרִבְיָד בְּמִילוּי וְאָמַר רַבּוּנֵי שְׂאִיל יָת

אָפָא אוֹ אָחָא: כַּ וְאִמְרָנָא לְרִיבּוּנֵי אֵית לָן
אָפָא סָבָא וּבַר סִיבְתִין קָלִיל וְאָחוּי מִית
וְאִשְׁתָּאֵר הוּא בְּלַחֲדוּי מִן אִמְיָה וְאָבוּי בְּגִין
כִּן רַחִים לִיָּה: כַּ וְאִמְרָתָּ לְעַבְדְּךָ אַחְתּוּהִי

פ"י ירושלמי

ורפס. ונעט כרגלו: ע"ע. מרגוס של אלע ככר פירשטו:

רמב"ן

ויש לומר עוד על דרך רבותינו שאמרו זו היא השמת
עין, יאמר כי כמוך כפרעה, ראוי שתעמד בדבורך
ובתיווך, כי על פיך הבאנו אותו באונס גדול כאשר
יזכיר, ופחד לפרש לו יותר. אבל יש בסתר דבריו
שהיה מעשה הגביע תחבולה מאתו להעלילם, כי למה

ויש לומר עוד על דרך רבותינו שאמרו זו היא השמת
עין, יאמר כי כמוך כפרעה, ראוי שתעמד בדבורך
ובתיווך, כי על פיך הבאנו אותו באונס גדול כאשר
יזכיר, ופחד לפרש לו יותר. אבל יש בסתר דבריו
שהיה מעשה הגביע תחבולה מאתו להעלילם, כי למה

בעל המורים

(יט) היש לכם אב או אח. ועל אמס לא שאל כי ידע שכבר מתה:
(כ) וי"ד. ז' נמס' הכא ולידך כי איש הרגמי לפנעי וילד לחנורמי
שאלס נניח לננימין כאן הרי כאלו הרגמי איש דהיינו יעקב לפנעי
וילד לחנורמי דהיינו בנימין כי א"ל להם לחיות זה בלא זה: וי"ד
זקנים. חסר, שמסר לו כל מה שלמד מוקנים דהיינו שם ועבר:
ויותר. ז' נמס' הכא ולידך ויותר יעקב לבדו מה הסם מלחמה דכתיב וילכד איש עמו אף הכא הכין עגמו למלחמה:

ספורנו

בלתי מחשיב אותך כי אמנם אתה חשוב בעיני כמו פרעה שהוא
המלך: (כ) ואביו אהבו. יותר מכלנו ולכן לא הניחו בראשונה
לבא עמנו וזאת היתה הסבה שלא היה עמנו אז לא ששלחנורה
לרגל כאשר חשבת:

בלי יקר

אמר קום רדוף אחרי האנשים והשגתם, דווקא
כשתשיגם ותהיה סמוך להם תדבר באזנם ענין הגביע,
ולא תצעק עליהם מרחוק להריע עליהם כגנב אלא
בינך לבינם תדבר להם שלא ידעו המצרים דבר מזה,
על כן גם בויוכוח זה רצה יהודה ללחוש באזניו וקולו
לא ישמע אל המצרים, ואמר ואל יחר אפך בעבדך,
כי כל כעס מביא לידי טעות ויגרום שלא יכנסו טענותי
באזניך אף אם יהיו נכוחים למבין כי הכעס יגרום
שלא תוכל לשפוט בצדק. ואם תאמר ומה בכך כי
אם לפעמים איזו שר ומושל טעה בדבר המשפט, יש
גבוה מעל כל גבוה והוא המלך שלוקחין המשפט
אל המלך והוא יתקן מה שקלקל המושל. על זה אמר
כי כמוך כפרעה ואצלך הגמר דין כמו אצל פרעה,
ואין ליקח המשפט ממך אל המלך ומלפניך משפטי יצא מכל וכל, על כן אני מבקש שענינך תחזינה מישרים
ואל יחר אפך ואז לא תבא לידי טעות:

אור החיים

י. אדוני שא"ל וגו' לאמר. טעם הלענת הדברים. לאמר
כי ללד ההכרח לקחו בנימין מאת אביו, ואם לא יראהו
עמם ימות אביו מדאגמו, והתחיל לומר אדוני שאל את
עבדיו פירוש לא היתה שאלת אדם לכיוולא צו שיוכל למנוע
המשוזה ממנו, אלא כי היתה מאת אדוני לעבדיו, וכיון
שכן נהכרח לאמר לך אמיתתן של דברים:
עוד יראה בצומרו לאמר, כי מלבד השאלה עשית לנו
דבר המחייב אותנו לאמר לך בלא העלמה, כי עשה
אותם כמרגלים, והוצרכו לאמת דבריהם כמשפט צדיקת
האנשים הנחשדים כרוגל שנדקקים בכל הפרטים, הגם
שאינן נוגעים בענין הריגול, ואם העלם יעלימו דבר ינתנו
נקולר, לזה הכריחם לאמר:

ויש לדקדק למה אמר בלשון נסתר ידבר נא עבדך דבר. ונוכל לומר לפי שרצה לומר ישב עבדך תחת הנער,
לכל דבר אני מעולה ממנו לגבורה ומלחמה ולשמש, הזכיר כאן עוד ענין אחד כי כל עבד צריך לידע
לדבר בפני המלכים ולסדר דבריו שיכנסו באזניהם, כשיהיו בהשכל ובסדר נכון, אבל העבד שאינו יודע
לסדר דבריו אינו ראוי להיות עבד אל המושל החשוב כמלך, לכך אמר כלפי מה שאמר יוסף דרך פסק האיש
אשר נמצא הגביע בידו יהיה לי עבד, והרי עוד נער ואינו ראוי אפילו לדבר בפניך, ועל זה אמר תנסה
ותבדוק וידבר נא עבדך אשר בחרת לך דבר באזני אדוני באופן שאל יחר אפך בעבדך, ותמצא כי בודאי
יחר אפך שהרי כמוך כפרעה, ולדבר לפני איש כערכך צריך איש חכם ונבון לא נער ובער כמוהו, אבל בי
אדוני תמצא כל מה אשר אתה מבקש ולא בו כי אפילו הדבור אינו בו, וכל שכן שאינו יודע שאר טכסיסי
מלכות. ויש אומרים שאמר ידבר נא עבדך אשר עשה מעשה הגביע ונתנו באמתחת בנימין, והוא יגיד על
כל הקורות ושכל זה עלילות דברים:

הִזְרַדְהוּ אֵלַי וְאֲשִׁימָה עֵינַי עָלָיו: כֵּן וַיֹּאמֶר אֶל-אֲדֹנָי לֹא-יוּכַל הַנְּעָר לָעֹזֵב אֶת-אָבִיו וְעֹזֵב אֶת-אָבִיו וּמָת: כֵּן וַתֹּאמֶר אֶל-עֲבָדֶיךָ אִם-לֹא יֵרֵד אֲחֵיכֶם הַקָּטָן אִתְּכֶם לֹא תִסְפְּוּ לִרְאוֹת פָּנָי: כִּי וַיְהִי כִּי עָלִינוּ אֶל-עֲבָדֶיךָ אָבִי וַנִּגְדַּל-לוֹ אֶת דְּבָרֵי אֲדֹנָי: כִּי וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שִׁבּוּ שִׁבְרוּ-לָנוּ מִעֵט-אֶכֶל: כִּי וַתֹּאמֶר לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם-יֵשׁ אֲחֵינוּ הַקָּטָן אִתָּנוּ וַיִּרְדָּנוּ כִּי-לֹא נוּכַל לִרְאוֹת פָּנָי הָאִישׁ וְאֲחֵינוּ הַקָּטָן אִינָנוּ אִתָּנוּ: כִּי וַיֹּאמֶר עֲבָדֶיךָ אָבִי אֵלֵינוּ אַתֶּם יַדְעֶתֶם כִּי שְׁנַיִם

אֲחִיתוּהוּ לְוָתִי וְאֲשׁוּי עֵינַי עָלָיו: כֵּן וַאֲמַרְנָא לְרַבּוּנֵי לֹא יָכּוּל עוֹלִימָא לְמִשְׁבַּק יַת אָבוּהֵי וְאִם יִשְׁבּוּק יַת אָבוּהֵי וּמָוִת: כֵּן וַאֲמַרְתָּ לְעֲבָדֶיךָ אִם לֹא יְחוּת אַחוּכוֹן זְעִירָא עִמְכוֹן לֹא תוֹסְפוֹן לְמַחְזֵי אִפִּי: כִּי וְהָוָה כִּד סְלִיקְנָא לְעֲבָדֶיךָ אִפָּא וְחַוִּינָא לָהּ יַת פְּתַנְמֵי רַבּוּנֵי: כִּי וַאֲמַר אָבוּנָא תוּכוּ זְבוּנוּ לָנָא זְעִיר עֵיבוּדָא: כִּי וַאֲמַרְנָא לֹא נָפּוּל לְמִיחַת אִם אִית אַחוּנָא זְעִירָא עִמָּנָא וְנִחוּת אֲרִי לֹא נָפּוּל לְמַחְזֵי אִפִּי נִבְרָא וְאַחוּנָא זְעִירָא לִיתוּהֵי עִמָּנָא: כִּי וַאֲמַר עֲבָדֶיךָ אִפָּא לָנָא אִתּוֹן

שפתי חכמים

לאחר מיתתה צריך לומר שנשאר הוא מאמו: ס (נח"י), וקשה דאם כן למה תלה בעזיבת אביו, שהרי גם אם אביו ירד עמו לא יצא מפני טרחת הדרך, שהרי רחל מתה על פני יעקב, ועוד קשה למה

בעל הפורים

(כג) לא תוסיפון לראות פני. כי נמס' ואיך לא תוסיפון לשזב דרך הזה עוד שאמר להם לא די שלא תראו עוד את פני אלף בכל הדרך לא תוסיפו לשזב עוד:

רש"י

(כב) ועזב את אביו ומת. אם יעזוב את אביו דואגים לנו שמה ימות בדרך שהרי אמו כי בדרך מתה:

ספורנו

(כא) ואשימה עיני עליו. ואין צריך שידאג אביו לשלחו: (כב) לא יוכל הנער לעזוב את אביו. כי מאז שיעזוב את געגועי אביו והסכרת פניו יתעצב ונפל למשכב ואז ימות: ועזב את אביו ומת. ועם זה אביו ימות בלי ספק: (כג) אם לא ירד. אע"פ ששמעת טענותינו האמתיות גזרת עלינו ברצון פשוט ובקנס שנביאהו: (כד) ונגד לו את דברי אדוני. ואעפ"כ לא שמע לשלחו או: (כה) שזבו שברו לנו. ובהכרח הרעב הכרתוהו לשלחו ובכל זאת העיד בנו שאולי לא נביאהו אליו ונהיה סבת מיתתו ביגון:

רשב"ם

לך לעכבו: (כא) ואשימה עיני עליו. אפילו פשע גנאי הוא למושל הארץ להפרות דבריו: (כב) ועזב את אביו ומת. אביו ימות:

דעת זקנים

שאתם גדולים במקומכם כן אנו גדולים במקומנו: (כא) ואשימה עיני עליו. פירש"י וכי זו היא שימת עין שאמרת לשזם עינך עליו ולכן נראה לפרש ואשימה עיני עליו שלא תעשה לו רעה:

לְוֹתֵי וְאִשׁוּי עֵינָיו לְטַבְתָּא עֲלוּי: כַּב וְאִמְרָנָא עֲבָדוּי לְמִימַר הָאִית לְכוּן אָב אוּ אָח: כַּא מְחוּס עֵינֵי לְרַבּוּנֵי לִית אֲפֻשֵׁר לְמַלְיָא לְמִשְׁבּוּק ית אָבוּי עֲלוּי:

דְּאִין שָׁבִיק ית אָבוּי מֵיִית הוּא: כַּב וְאִמְרַת לְעַבְדָּךְ אִין לָא יִיחֹת אַחוּכוּן זְעִירָא עֲמָכוּן לָא תוֹסְפוּן לְמִיחְמֵי סָבַר אֲפִי: כַּד וְהָוָה כַּד סְלִיקָנָא לְעַבְדָּךְ אָבָא וְתַנִּינָא לִיהָ ית פְּתַגְמֵי רַבּוּנֵי: כַּה וְאִמַר אָבוּנָא תוּבוּ זְבוּנוּ לָנָא קָלִיל עִיבּוּרָא: כּוּ וְאִמְרָנָא לִית אֲפֻשֵׁר לָנָא לְמִיחֹת אִין אִית אַחוּנָא זְעִירָא עֲמָנָא וְנִיחֹת אַרוּם לִית אֲפֻשֵׁר לָנָא לְמִיחְמֵי סָבַר אֲפִי גַבְרָא וְאַחוּנָא זְעִירָא לִיתוּי עֲמָנָא: כּוּ וְאִמַר עַבְדָּךְ אָבָא לָנָא אַתּוּן יְדַעְתּוּן אַרוּם תְּרִין

ט"ו ירושלמי

(כא) מחוס. מלה זו משתמעת למרי אנפין אחד לשון חס וסנינה כלומר לרחס ולחנן עליו ואחד לשון מריכות דאח"ל נפסחים דעולשין ומסא וחזרת מאי מסא וכו' וכלן הפירוש ע"ד המדרש נהפך השימות עין לסמיות עין וק"ל:

אבן עזרא

רמב"ן

(כא) ואשימה עיני עליו. שאלהא אומת: (כב) ועזב את אביו ומת. ולמה לא הניח המזכיר החמשה שאין להם הכרע כמו וישלוף נעלו וזה עמהם:

כא. ואשימה עיני עליו. אמר רבי אברהם הטעם שאראה אותו. ולא מצאתי בכתוב שימת עין על הראיה בלבד, ושמתי עיני עליהם לטובה (ירמיה כד ו), קחנו ועינך שים עליו ואל תעש לו מאומה רע (שם לט יב), כי לא צוה אותו שיראנו אחר שיקחנו, אלא שישמור אותו ויטיב לו:

אבל נדר להם יוסף לחמול עליו ולשמרו, ואם לא נזכר בפירוש, כאשר יקצר שם בכל הדברים האלה אשר ספר יהודה בפניו. ולא הזכיר מאסר שמעון ועלילת מרגלים אתם, דרך מוסר או אימת מלכות: **כב. ועזב את אביו ומת.** פירש רבי אברהם ומת אביו. ואם כן היה אומר לא יוכל אבינו לעזוב את בנו ועזב את בנו ומת, או לא נוכל שיעזוב הנער את אביו, כי לא יתלו החמלה על אביהם בנער, כי הם יחזיקוהו כילד לא ידע בין טוב לרע:

אבל פירוש לא יוכל הנער לעזוב את אביו, מפני נערותו והיותו ילד שעשועים בחיק אביו אשר אהבו, ואם יעזבנו ויבא בדרך ימות הנער:

כד. כי עלינו אל עבדך אבי ונגד לו את דברי אדני. אמר כי בבואם אליו מיד הגידו לו שלא יוסיפו לראות

אבי עזר

(כב) ולמה לא הביא המזכיר החמשה שאין להם הכרע. הלא מדע גמרא ערוכה (יומא נ"ב). חמש מקראות שאין להם הכרע שאל, משוקדים, מחר, ארוך, וקס. שאלני מד מן חבירי על דברי הרב לאמר נגאווה ונגודל לנב דברי הרב להקשות ולמה לא הניח וכו'. גם הקשה הלא גם וישלוף נעלו לא הניח איסי בן יהודה נגמרא שם ואני השנתי לו הלא ידעת מקרא מלא דברי חכמים ננחת נשמעים. קריא מקרא נניחומא ויאמנו דברי הרב. שהרב ממרן מדוע לא חשיב איסי בן יהודה ועזב את אביו. וממרן מאותו טעם דלא קמשיב וישלוף נעלו. לא

אור החיים

בלי יקר

כא. ותאמר אל עבדיך הורידוהו. פירוש לא הספיק לך לאמת הדבר דנכרנו או ע"י צירור אחר זולת

נפקא מינה אמר שירידוהו אליו ושרצונו לשום עין השגחתו עליו. ועוד קשה שלא מצינו שיוסף אמר ואשימה עיני עליו, בשלמא מה שאמר לו אדוני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח, אע"פ שלא מצינו שיוסף שאלם על זה, מכל מקום מכח התירוץ אנו למידין מה עלה על דעת המקשה כי מאחר שהוצרכו לתרץ את עצמם בעלילת מרגלים אתם, ולומר יש לנו אב זקן וגו', וכמו שאמרו והנה הקטן את אבינו היום וגו', היה דומה להם כאילו שאלם בהדיא על זה כי ודאי ידעת שאין אנחנו מרגלים, אלא שבאת לחקור על ידי זה אם יש לנו אב או אח על כן ונאמר אל אדוני כו', לפי שהבננו כוונתך ועל פי זה השבנו לא כחדנו דבר, אבל מאמר ואשימה עיני עליו לא מצינו שדיבר יוסף זה כלל אפילו ברמז:

פנחת שי

(כא) הורידוהו. בכל הספרים וגם בהעתק הללי מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו בתראה גם חסר יו"ד וכ"כ הרמ"ה כמסורת פרשת וישב מיד הישמעאלים אשר הורידוהו שמה ודכותא ותאמר אל עבדיך הורידוהו אלי תרין ותרויהון מלאים וא"ו קדים לר"ש וחסר יו"ד קדים לדל"ת וחסר וא"ו קדים לה"א בנוסחי דיקי הכין כתיב עכ"ל: (כג) הקטן. הקורף דגושה: תספון. בכל הספרים וגם

יִלְדֶה-לִּי אִשְׁתִּי: כֹּחַ וַיֵּצֵא הָאָחֵד
מֵאִתִּי וְאָמַר אֶךְ טָרַף טָרַף וְלֹא
רָאִיתִיו עַד-הַנְּהָ: כֹּחַ וְלִקְחָתֶם
גַּם-אֶת-זֶה מֵעַם פָּנֵי וְקָרְהוּ אֶסּוֹן
וְהוֹרְדָתֶם אֶת-שִׁיבְתִי בְרַעְיָה
שְׂאֵלָה: לָּ וְעַתָּה כְּבֹאֵי אֶל-עַבְדְּךָ
אָבִי וְהַנְּעַר אֵינְנוּ אֶתְנוּ וְנַפְשׁוֹ
קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ: שְׁנֵי לֹא וְהָיָה
כְּרֹאוֹתָו כִּי-אֵין הַנְּעַר וּמַת
וְהוֹרִידוּ עַבְדְּךָ אֶת-שִׁיבְתִי עַבְדְּךָ
אָבִינוּ בְּיָגוֹן שְׂאֵלָה: לֹב כִּי עַבְדְּךָ
עָרַב אֶת-הַנְּעַר מֵעַם אָבִי לֵאמֹר אִם-לֹא אָבִיאֲנוּ

ידעתון ארי תרין ילדת
לי אתתי: כח ונפק חד
מלותי ואמרית ברם
מקטל קטיל ולא חזתה
עד בען: כח ותדברון אף
ית דין מן קדמי ויערענה
מותא ותחתון ית שבתי
בבישתא לשאול: ל ובען
במיתי לות עבדך אפא
ועולימא ליתוהי עמנא
ונפשה חביבא לה
בנפשה: לא ויהי פד יחזי
ארי לית עולימא ומית
ויחתון עבדך ית שיבת
עבדך אבונא בדוונא
לשאול: לב ארי עבדך
מערב בעולימא מן אפא
למימר אם לא איתנה
לותך ואהי חטי לאפא כל
ערב את הנער מעם אבי לא אם לא אביאנו

שפתי חכמים

הזכיר יהודה עזיבת אביו ויעקב אמר פן יקראנו אסון: ג דקשה לרש"י דכאן כתיב בשביל בנימין והורדתם את שיבתי ברעה שאולה, ולעיל בפרשת (מקץ) (וישב) כתב כן בשביל יוסף דכתיב (ל"ו ל"ה) כי ארד אל בני אבל שאולה, ומתוך דודאי כבר בשביל יוסף הורידו שיבתו ברעה שאולה, אלא עכשיו כשהוא וכו', אי נמי דקשה לרש"י למה היה מצטער על בנימין יותר מרחל או יוסף או שמעון: ה הואיל וכתיב בקרא שנים ילדה לי אשתי וגו', ולי נראה מדכתיב והורדתם את שיבתי ברעה שאולה, ובפרשת מקץ כתיב (מ"ב ל"ה) ביגון שאולה, יש לומר דהכי קאמר כבר הייתי מתנחם על אמו, ועתה לא יהיה לי נחומין על אמו וארד ברעה שאולה, וכמו שאמר רבותינו זכרונם לברכה (יבמות ס"ב): השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה, וממילא הוא שורה ברעה, (מהרש"ל): ע ואם תאמר מנא ליה לרש"י שקאי גם כן ארחל דהא רחל לא נזכרה בקרא, ויש לומר מדכתיב לעיל (פ' כ"ה) שנים ילדה לי אשתי, הכי פירושו שנים ילדה לי והיא אשתי, רוצה לומר המיוחדת לי, לפי שעיקר דירתו היה אצל רחל משום הכי היה מתאבל על רחל, ועל ידי יוסף היה מתנחם, וכשמת יוסף ונשאר בנימין הייתי מתנחם בו על אמו ועל אחיו, ואם ימות זה דומה עלי כאילו שלשתן מתו ביום אחד: ו ואם תאמר והא פירש רש"י לעיל (מ"ג ט) וחטאתי לך כל הימים, בעולם הבא, והכא פירש בבי' עולמות, ויש לומר דהא יהודה ככאן היה מספר הדברים שדיבר עם יעקב, ואם כן כך היה לו לומר וחטאתי לך כל הימים, אלא על כרחך צריך לפרש וחטאתי לאבי הוא בעולם הזה בהיות אבי קיים, וגם לעולם

רש"י

(כט) וקרהו אסון. (צ"ר) שהסטן מקטרג נשעת הסכנה: והורדתם את שיבתי וגו'. עכשיו כשהוא אללי אני ג מתנחם בו על אמו ה ועל אחיו ואם ימות זה דומה עלי שלשתן ע מתו ביום אחד: (לא) והיה כראותו כי אין הנער ומת. אציו מלכתו: (לב) כי עבדך ערב את הנער. וא"ת למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי הם כולם מנחון ואני נתקשרתי בקשר חזק להיות מנודה פ צב' עולמות:

רשב"ם

(ל) ונפשו קשורה בנפשו אביו. ולכך בראותו כי אין הנער ומת: (לב) כי עבדך. לכך אני מדבר יותר מכל אחי. ואהיה עבד תחתיו:

בְּנֵי יְלִידַת לִי אֲנֹתִי: כֹּה וְנִפְק חֹד מְלוֹתֵי וְאֲמַרִית בְּרַם מִיִּקְטֹל קְטִיל וְלֹא חֲמִיתִיה עַד
 פְּדוּן: כֹּס וְתִדְבְּרוּן אוֹף יֵת דִּין מִן קְדָמִי וַיֵּאֲרַעֲנִיה מוֹתָא וְתַחְתּוֹן יֵת סִיבְתִי פְדוּוֹי לְבִי
 קְבוֹרְתָא: ל וְכָעַן בְּמִיתִי לֹות עֲבָדְךָ אָבָא וְטַלְיָא לִיתוּהִי עֲמָנָא וְנִפְשִׁיה חֲבוּבָא לִיה
 בְּנִפְשִׁיה: לֹא וַיְהִי כִּד יַחְזִי אָרִי לִית טַלְיָא וַיְמוֹת וַיַּחְתּוֹן עֲבָדְךָ יֵת סִיבַת עֲבָדְךָ אָבוּנָא
 פְּדוּוֹי לְבִי קְבוֹרְתָא: לֹב אַרוּם עֲבָדְךָ מְעָרַב בְּטַלְיָא מִן אָבָא לְמִימַר אִין לֹא אֵייתִינִיה

רמב"ן

אבן עזרא

(כח) אך טרף טרף. והעד כי לא ראיתי עד הנה: פניו בלא אחיהם הקטן, ולא אבה לשלחו, והיה מניח
 לו שמעון במאסרו. וזה טעם ויאמר אבינו שובו שכרו
 לנו מעט אוכל, כי לא רצה להודות לשלחו בכל אשר אמרנו עד שדחקו הרעב:
 כו. אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי. אם יאמר שהוא יחיד לאמו, מה טעם בזה שתדד שיבתו ברעה
 שאולה, אחרי שיש לו כמה בנים רבים ובני בנים, ואמו כבר מתה, לא תבכה עליו בפניו:
 אב"ט הטעם, כי יעקב לא לקח אשה מדעתו רק רחל, וזה טעם ילדה לי "אשתי", כי לא נולדו לי מאשה
 אשר היא אשתי ברצוני רק שנים, ושמתי אהבתי בהם כאלו הם יחידים לי, והשאר כבני פילגשים הם
 אלי, ואחיו מת, וזה לבדו בני יחידי אשר אהבתי, ולכן יקדים הכתוב רחל ללאה, כרחל וכלאה אשר בנו
 שתיהם את בית ישראל (רות ד יא), ויקרא לרחל וללאה השדה (לעיל לא ד), כי היא הקודמת במחשבתו:
 ואמרו המפרשים כי לכך יאמר בסדר הזה (להלן מו יט) בני רחל אשת יעקב, כי היא תקרא אשתו כאמת בלא
 מרמה. ולדעתי היה זה מפני שהזכירה שם בין השפחות. וכבר הזכרתי כן (לעיל לא לג):
 כט. וקרהו אסון והורדתם את שיבתי. אם יקראהו אסון כאחיו תורידו את שיבתי ברעה שאולה. או וקרהו
 אסון, שיקרנו כן מפני היותו נער ורך ולא נסה ללכת בדרך, וכמו שאמר למעלה (מב ד) פן יקראנו אסון,
 כי פירוש אסון מות מקרית, כמתים בידי אדם וחיה רעה או בשנוי האויר בדרך:
 לב. כי עבדך ערב את הנער. יאמר כי ירד ביגון שאולה עליו, כי גם בכל זה שאמרנו לו לא רצה הזקן

אבי עזר

קחשיב ג"כ ועוז וזה שכתב ולמה לא הביא וכו' וישלוף נעלו שאין לו הכרע אם הגואל שלף נעלו או נעמו. רק טעמא דגמרא דלא חשיב
 רק אומן שיש לספק בהן אם נדרשים ומפורשים למעלה או למטה כמו וקס וכדומה אבל אומן שיש בהן ספק בפרושם לא קחשיב. לפי
 שמגניו כן למאות במקרא ולכן לא קחשיב ג"כ ועוז. וזה שכתב הרב נקלור נמך זה עמהם. ואף דממך הגמרא דלא קחשיב וישלוף
 נעלו משום דלא כתיבי באורייתא. אבל באמת אף אם היה נכתב באורייתא לא חשיב להו איסי כן יהודה משום טעמא דרב דא"כ יתרבו
 החשבוני למאות. ומלכד זאת אין לזרף לחשב ועוז כיון דלא נפקא לן מידי לפיסוק טעמים וק"ל. וראיתי צאהל יוסף שטרט עממו צלפול
 וספרא צדנרי הרב. והדברים פשוטים כמו שכתבתי ולכן לא קחשיב ג"כ כי ליד צפיו. ורצ יעבוד לעיר:

בעל הטורים

ספורנו

(כט) והורדתם. ב' צמק' דין ואיך והורדתם את אבי הנה משל
 לפרה שאינה רוצה ליכנס לשחיטה הכניסו את ולדה והיא נכנסת כך
 יעקב לא רצה לירד למצרים וכששמע שיוסף שם נכנס מיד: (ל) קשורה.
 ב' צמק' הכל ואיך אולת קשורה צלצ נער, שהוא נער ואף אם

(ל) ועתה כבואי והורידו עבדיך. מאחר שהעיד בנו הנה כאשר
 יהיה כן לא ייחס זה אל המקרה אבל ראוי שייחס לנו שעשינו
 זאת התקלה בידיים כענין כטרם תבא השמעתיך פן תאמר עצבי
 עשם: (לכ) כי עבדך ערב. והטעם שימות בראותו כי אין הנער

כלי יקר

אור החיים

וגראה לפרש ששימת עין זה אינו שימת עין השגחתו,
 אלא לפי שיוסף אמר להם שעל ידי בנימין
 הוא רוצה לבחון דבריהם כמו שאמר בזאת תבחנו
 וגו', וא"כ היה רצונו לשום עיניו עליו ולראות על
 ידו אם דבריהם כנים או לא. והמפרשים אמרו
 שמתחילה נאמר שם ויבחנו דבריכם, ואחר שהיו
 במאסר אמר להם ויאמנו דבריכם, כי הבחינה היינו

להורידו אליך, ותוסף לחזק עלינו לצל נראה פניך זולתו,
 והודענו הדבר לאבינו ולא הועיל לשלוח אומן, עד אשר
 כלמה התבואה וגו' והורכנו להורידו:
 כח. אך טרף וגו'. רמו באומרו אף כי מעט טרוף
 טורף, כי אינו לא צלצ עבדות ולא צלצ משמר,
 ולזה גמר אומר ולא ראיתי עד הנה הרי זה מגיד כי
 ישנו צממא אלא שעדיין לא ראהו עד עתה:

מנחת שי

בהעתק הללי חסר וא"י קדמאה וחסר יו"ד וכן כתב הרמ"ה וספר שמן ששון ועיין מ"ש בפ' שופטים גבי לא תספון לשוב בדרך
 הזה: (לא) כראותו. בהעתק הללי כראותו ירושלמי כראתו עכ"ל ובכל הספרים מלא ומה שכתב במסורת במקרא גדולה כראותו
 ב' חד חסר וחד מלא וסימן והיה כראותו כי אין הנער. וימיתתו במגדו (מלכים ב' כ"ג) בתראה מלא. טעות הוא ור"ל קדמאה מלא
 בתראה חסר שכך הם בכל הספרים גם בכמה מקראות כ"י מסור על זה לית מלא בתורה. אחר כך מצאתי לשון הרמ"ה שכתב

אֵלַיךְ וְחָטָאתִי לְאָבִי כָּל־הַיָּמִים:

לג וְעַתָּה יֵשֶׁב־נָא עִבְדְּךָ תַּחַת

הַנְּעֵר עֶבֶד לְאֲדֹנָי וְהַנְּעֵר יַעַל

עִם־אֲחָיו: לד כִּי־אֵיךְ אֶעֱלֶה אֶל־

אָבִי וְהַנְּעֵר אֵינְנוּ אִתִּי פֶּן אֲרֹאֶה

בָּרַע אֲשֶׁר יִמָּצֵא אֶת־אָבִי:

מה א וְלֹא־יִכַּל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק

לְכָל הַנְּצַבִּים עָלָיו וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ

כָּל־אִישׁ מֵעָלָי וְלֹא־עָמַד אִישׁ

אִתּוֹ בְּהַתְּוֹדֵעַ יוֹסֵף אֶל־אֲחָיו:

יֹמֵיָא: לג וְכַעַן יִתֵּב כְּעַן

עִבְדְּךָ תַּחַת עוֹלִימָא

עִבְדָא לְרַבּוּנֵי וְעוֹלִימָא

יִסַּק עִם אַחוּהֵי: לד אֲרִי

אֶכְרִין אִסַּק לֹת אָבָא

וְעוֹלִימָא לִיתוּהֵי עִמִּי

דְּלָמָא אַחוּי כְּבִישׁוּ דִּי

יִשְׁתַּכַּח יֵת אָבָא: א וְלֹא

יִכַּל יוֹסֵף לְאִתְחַסְּנָא לְכָל

דְּקִימִין עֲלוּהֵי וְקָרָא אֲפִיקוּ

כָּל אַנְשׁ מֵעָלָי וְלֹא קָם

אַנְשׁ עִמָּה כִּד אִתְיַדַּע

יוֹסֵף לֹת אַחוּהֵי: ב וַיְהִי

יֵת קָלָה בְּבִיתָא וַשְּׁמַעוּ

מִצְרַיִם וַשְּׁמַע אַנְשׁ בֵּית

פְּרַעֲהַ: ג וַיֹּאמֶר יוֹסֵף

לְאַחוּהֵי אֲנָא יוֹסֵף הַעַד

בְּיָתֵן אֶת־קָלוֹ בְּבִכְי וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם וַיִּשְׁמַע בֵּית

פְּרַעֲהַ: ג וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֲחָיו אֲנִי יוֹסֵף

שפתי חכמים

רש"י

(לג) יֵשֶׁב נָא עִבְדְּךָ וְגו'. (נ"ר) לְכָל דְּזַכַּר אֲנִי מַעוּלָה

מִמֶּנּוּ לְגִזְרוּתָא צ' וְלִמְלַחְמָה וְלִשְׁמַע: (א) וְלֹא יִכַּל

יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכָל הַנְּצַבִּים. לֹא הִיָּה יוֹכֵל לְסַבּוֹל

שִׂיחֵי מִצְרַיִם נִצְבִּים עָלָיו וְשׁוֹמְעִין שְׂחִמּוּ ק' מִחֲזִישִׁין

צִהֲדַעוּ לְהַס: (ב) וַיִּשְׁמַע בֵּית פְּרַעֲהַ. צִימוּ שֶׁל

פְּרַעֲהַ. כְּלוּמַר עֲזַדְדוּ וְצִימוּ צִימוּ. וְאִין זֶה לְשׁוֹן צִימוּ מִמַּשׁ

ד' אֵלָּא כְּמוּ צִימוּ יִשְׂרָאֵל. צִימוּ יְהוּדָה מִיִּשְׁנִי"דָה בְּלַע"ו:

ר דאם לא כן-היה לו לנקוד וישמע בקמץ תחת השי"ן (וגם נצטרך לומר שבית כמו בבית), (מהרש"ט):

בעל המורים

ספורנו

מבלתי שישאל מה היה לו הוא מפני שעבדך ערב ומאחר שלא

אביאנו יחשוב שאבד בלי ספק וששבביל זה לא יכולתי לקיים

נדרי: (לג) ועתה ישב נא עבדך תחת הנער. לפיכך אני מבקש

לך לא אראנו באותו הצער: (א) להתאפק לכל הנצבים עליו. להתאפק התאפקות מספיק לברר עסקי כל הנצבים עליו:

שכולו יום דהיינו בעולם הבא, ואין להקשות ולמה צריך יהודה
עתה להחנצל את עצמו איך שקשר את עצמו בנדרי שני עולמות,
ויש לומר משום דסבר שמא יוסף אינו מאמין בעונש עולם הבא,
משום הכי הוצרך לו לומר גם עונש עולם הזה, מה שאין כן גבי
יעקב שהאמין בעונש עולם הבא וק"ל: צ קשה ממה נפשך מהו
גבורה, אם הוא גבור למלחמה הרי כתב אחר כך למלחמה, ואם
הוא לשימוש הרי גם כן כתב לשימוש ולמה ליה למיכתב גבורה,
ויש לומר למלחמה ולשימוש הוא פירוש של לגבורה, כלומר למה
אני גבור, למלחמה ולשימוש: ק והכי משמע הפסוק ולא יכול יוסף
לסבול שיהיו אחיו מתביישין לכל העם הנצבים עליו, רצה לומר
נגד כל העם, לפיכך ציוה להוציאם, דאם לא כן למה הוציאם:
ר דאם לא כן-היה לו לנקוד וישמע בקמץ תחת השי"ן (וגם נצטרך לומר שבית כמו בבית), (מהרש"ט):

לקח הגביע הוא מפני אולמו הקשורה בו א"נ מפני טאולמו קשורה
בו לרין שמהא נפשו קשורה נפשו של אביו לחנוכו:

להיות עבד תחתיו כדי שלא אחטא לאבי כל הימים כמו שקבלתי עלי: (לד) כי איך אעלה. אע"פ שחשבתי שיצטער עלי טוב לי
שלא אראנו באותו הצער: (א) להתאפק לכל הנצבים עליו. להתאפק התאפקות מספיק לברר עסקי כל הנצבים עליו:

לוֹתֶךָ וְנִתְחַיֵּב קָדָם אָבִיא כָּל יוֹמָי: לֹג וְכִדְיִן יִתִּיב בְּבַעֵי עֲבָדְךָ חוֹלֶף טְלִיא עֲבָדָא לְרִיבּוֹנֵי וְטְלִיא יִסַּק עִם אַחוּהֵי: לֹד אַרוֹם הַיְכָדִין אָסַק לְוֹת אָבִיא וְטְלִיא לִיתּוּי עָמִי דְלָמָא אַחְמִי בְּבִישְׁתָּא דְתִבְרוּ יֵת אָבִיא: א וְלֹא יָכִיל יוֹסֵף לְמַסּוֹבְרָא דְלֹא לְמַבְכֵי מִן בְּגִלָּל כָּל מִין דְקַיִימִין קְדָמוּי וְאָמַר הַנְּפִיקוּ כָּל אִינֶשׁ מִן קְדָמִי וְלֹא קָם אִינֶשׁ עִמִּיהּ כִּד אֲשַׁתְּמוּדַע יוֹסֵף לְאַחוּי: ג וְאָרִים יֵת קְלִיָּה בְּכַבּוּתָא וְשָׁמְעוּ מְצָרָאֵי וְשָׁמַע אִינֶשׁ בֵּית פְּרַעָה: ג וְאָמַר יוֹסֵף לְאַחוּי אָנָּה הוּא יוֹסֵף הָעוֹד בְּדוֹן אָבִיא קָיִים וְלֹא יָכִילוּ אַחוּי לְאַתְבָּא לִיָּה פְתָגָם

פ"י יונתן

(לד) דתיבדו. י"מ שניקב אומר והוא לשון ר"ל דסנהדרין פ"ד מיתות ואימא דמכרו צרו ופי' לשון דקירה ונעילה ומהר"ד רוצה להגיה בשני אופנים דמתוך פי' שיהא נידון צו או דמכרו לשון מחרוזת של דגים ע"ש וראשון שפי' נ"ל עיקר:

אבן עזרא

רמב"ן

(א) להתאפק. לסגול: לב"ה הנצבים עליו. טעמו עד שיאלו כל הנצבים עליו. והולך לקרוא להוציאם: (ב) בבכ"י. נמקום הפסקא. וכמוהו ראה עני:

לד. ואמר כי איך אעלה אל אבי. להודיעו כי יבחר להיות עבד עולם, מעלותו אל אביו בלתי הנער שלא יוכל לראות ברעתו, כי יבכה תמיד ויתאונן עליו כל היום. והזכיר זה שלא יחשוד אותו שיעשה מרמה בעבור שהוא ידע לברוח יותר מן הנער: א. ולא יכל יוסף להתאפק לב"ה הנצבים עליו. לא יוכל לסבול שיהיו המצרים נצבים עליו ושומעין שאחיו

רשב"ם

עוד להתאפק. ויקרא למשרתיו הוציאו כל הנצבים עלי מן הכית. כך עיקר פשוטו: (ב) וישמעו מצרים. אנשי העיר. ואח"כ וישמע בית פרעה:

אור החיים

בלי יקר

עוד ירצה באומרו אך טרוף וגו' פירוש אך מיעוט דוקא בטריפות, אבל צמה שאמר חיה רעה אכלתהו שאמרו ז"ל (ב"ר פד יט) שנתכוון אל אשת פוטיפר, צוה אין מיעוט כי כבר צעונות היה מה שהיה, שגרמה לו לאצד י' צנים שעמיד היה להעמיד י"צ שצנים כאומרו ז"ל (סוטה לו): וצאמנעות הרשעה נשרו ממנו י' טיפות ולא יאלו ממנו אלא צ':

לג. ישוב נא עבדך. והגם שאמר והנגתיו לפניך, שלוחו של אדם כמומו:

לד. כי איך אעלה וגו'. פירוש בלא טעם האמור שאמר וטטאחי וגו' איך אעלה וגו'. ועוד אולי שנתן טעם למה שאמר במחילה הננו עבדים [לאדני] גם אנחנו וגו', כי איך אעלה וגו' פן אראה ברע, וכשלא יעלו כולן לא יראה וגו':

עוד יכוין להשיב לטענת אשה חכמה שאלה יואב לדוד (ש"י יד ג) כי קמה המשפחה להרוג את מכה אחיו וממיתהו בנפש אחיו וגו' (שם שם ו), והנה הוא הנדון שלפנינו, כי כשיגיד יהודה לאציו כי אנוס הוא ואינו יכול להציל צנימין מיד המלך, פשיטא שלא יחאכור יעקב וישכל גם שניהם יהודה וצנימין, ויחיר לנידויו של יהודה, לזה אמר טענה שנית כי איך אעלה וגו', כי חושש לסכנת מות אציו:

א. ולא יבול יוסף להתאפק. פירוש שלא עזר כח להמתין עד שיאלו כל הנצבים מעצמן, וקרא בקול גדול הוציאו כל איש, פירוש צמהרה, לא שיאמרו להם ללאת, כי כשיאלו מעצמן יאלו צמימון, ולא סבל אורך זמן ההוצאה, ואמר ולא עמד, פירוש לא נמנעב איש אלא צמהרה חיקף יאלו יחד:

בהתודע יוסף וגו'. פירוש בשביל התודעומו אל אחיו, פירוש הכרת דבר כדי שיכירו וינדיקו כי הוא יוסף, ודבר

מנחת שי

בפי' כראותו כי אין הנער מלא וא"ו כתיב:

הַעוֹד אָבִי חַי וְלֹא־יָכְלוּ אָחָיו
 לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפָּנָיו:
 וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָחָיו גִּשְׁוּ־נָא
 אֵלַי וַיִּגָּשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי יוֹסֵף אַחֵיכֶם
 אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרַיִם:
 וְעַתָּה אֲלֹתֵיכֶם וְאֶל־יָחִיד
 בְּעֵינֵיכֶם כִּי־מְכַרְתֶּם אֹתִי הִנֵּה כִּי

בָּעַן אָבָא קַיָּם וְלֹא יָכִילוּ
 אַחֵיהּ לְאַתְבָּא יְתָה פְתָנָם
 אַרִי אַתְבָּהִילוּ מִן קַדְמוּהִי:
 דַּ וַאֲמַר יוֹסֵף לְאַחֵיהּ
 קְרִיבוּ בָּעַן לְוֹתִי וּקְרִיבוּ
 וַאֲמַר אָנָּא יוֹסֵף אַחֻכּוֹן
 דִּי זַבְנָתוֹן יְתִי לְמִצְרַיִם:
 ה וּבָּעַן לֹא תִתְנַסּוּן וְלֹא
 יִתְקַף בְּעֵינֵיכּוֹן אַרִי זַבְנָתוֹן
 יְתִי הִבָּא אַרִי לְקַיָּמָא
 תּוֹלְדוֹת אַהֲרֹן וְלֹא יָכִילוּ אַחָיו לַעֲנוֹת.
 חֲגִיגָה ד':

רש"י

שפתי חכמים

(ג) נבהלו מפניו. מפני הנוטה: (ד) גשו נא אלי. ראה אותם נסוגים לאחור אמר עכשיו אחי נכלמים קרא להם בלשון רכה ומחננים והראה להם ש שהוא

ש ואם תאמר מנא ליה לרש"י משום דהראה להם המילה היה אומר להם גשו, שמא משום שראה אותם נסוגים לאחור היה אומר להם גשו, ויש לומר דרש"י דייק מדכתיב גשו ולא כתיב קרבו אלי, אלא מדכתיב לשון הגשה משמע הגשה קרובה, ולמה היו צריכין ליגש

רמב"ן

והנכון בעיני, שהיו שם מבית פרעה ומן המצרים אנשים רבים יחלו פניו למחול לבנימין כי נכמרו רחמיהם על תחנוני יהודה, ולא יכול יוסף להתחזק לכלם. ויקרא לעבדיו הוציאו כל איש נכרי מעלי כי אדבר עמהם, ויצאו מעליו, ובצאתם מעליו נתן את קולו בכבי וישמעו מצרים ואנשי בית פרעה

מתביישין בהודעו להם, לשון רש"י. ורבי אברהם אמר להתאפק, לסבול. לכל הנצבים עליו, טעמו עד שיצאו כל הנצבים עליו והוצרך לקרא להוציאם. אבל אונקלוס תרגם לאתחסנא, להתחזק, וכן ואתאפק ואעלה העולה (ש"א יג יב), וכן כל לשון התאפקות בכל מקום חזוק:

ספורנו

ובזה תדעו שאני יוסף בלי ספק שלא ידע איש במכירתו ושאני אחיכם זולתנו כי הקונים לא ידעו שאני אחיכם:

(ג) העוד אבי חי. אי אפשר שלא מת מדאגתו עלי: (ד) גשו נא אלי. שלא ישמעו שומעי הבכי את מכירתו: אשר מכרתם.

דעת וקנים

לפי שהיה בדעתו להשיב אחיו במצרים ואילו היו שומעין שמכרו אחיהם יאמרו אנשים רעים הם מאד שאפי' לאחיהם מכרו כל שכן שיעשו עמנו רעה אם ישובו אחנו ולכן אמר להם גשו נא אלי ואומר לכם בשאפי'. ד"א מתחלה אמר להם יוסף אני יוסף אחיכם העוד אבי חי ולא רצה להזכיר מכירתו מפני בנימין אחיו שלא יתביישו ממנו ושלא יגיד לאביו והפליגו לזכר אחר ואמר להם גשו נא אלי הפרידן מנימין ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי:

(ג) ולא יכלו אחיו לענות אותו. פי' הרג יוסף קרא מאמינים ואינם מאמינים. מאמינים שהרי הזכיר שמו יוסף ואינם מאמינים לשעבר לעבד נמכר יוסף בכבל ענו רגלו ועכשיו הוא מושל בכל ארץ מצרים: (ד) גשו נא אלי ויגשו. מדרש לפי שאמר למעלה הוציאו כל איש מעלי והמצרים היו עומדים בחזק ומטין אזניהם מה הם מדברים ולכן כשאמר אני יוסף אחיכם העוד אבי חי לא חשש אם הם שומעין אבל כשרצה לומר אשר מכרתם אחי לא רצה שישמעו

אור החיים

בלי יקר

זה צריך להזכירם במכירתו ולא רצה לזלזל באלו שיחזקו אותם בדבר נבלה כזו למכור אחיהם, ואמר בקמון ויתן את קולו בכבי וישמעו מצרים וגו', הרי זה מגיד כי מה שמנע הזולת בהתודעו לאחיו לא לזדו, כי הוא קרא בקול ושמעו כל העיר את הדבר, אלא לזכר צושת אחיו הוא שעשה מטעם המזכר:

(ג) העוד אבי חי וגו'. אע"פ שכבר אמרו לו שהוא חי כמובן מכל דברי יהודה, מכל מקום חשב יוסף אולי אמרו כן כדי שיכמרו רחמיו על הזקן ולא יגרום לו מיתה כי נפשו קשורה בנפשו, על כן שאלם שנית העוד אבי חי, ולבבם לא כן ידמה וחשבו שלא נתכוון לשאול אם הוא חי או לא, אלא שבא להזכיר עונם

אָרום אַתְּבְּהִילוּ מִן קְדָמוּי: ד וְאָמַר יוֹסֵף לְאָחוּי קְרִיבוּ בְּכַעַו לְוָתִי וְחִמּוֹן גְּזִירַת מְהוּלָּתִי וְקְרִיבוּ וְאָמַר אָנָּה יוֹסֵף אַחֻכּוֹן דִּי זְבִינְתוֹן יָתִי לְמַצְרַיִם: ה וְכִדּוֹן לָא תַתְּנַסְסוֹן וְלָא יִתְקוֹף

פ' יונתן

(ד) וחסון גזירת מהולתי. וכן פירש"י ודיוקו ממלת גשו וק"ל והלא איתא במדרש שטול מהול וי"ע א"כ מה סימן היה זה ושמה י"ל ניכרס דנרי אמת שיהיה ממך בלשון הקודש:

אור החיים

כלי יקר

ד. ויאמר יוסף וגו' גשו נא וגו'. טעם ההגשה. ללד שרצה לומר להם ענין המכירה, לזה לא רצה לומר להם אלא בלחשה לזה אמר גשו, ואחר שנגשו אמר להם וגו' אשר מכרתם אותי וגו', והגם שאמר הוציאו כל איש וגו' ולא עמד שם אדם, אע"פ כן חש לאזניו לקיר ודיבר בלחשה:

על כן אמר העוד אבי חי, לומר שאביו הוא ולא אביכם כי לא חסתם על צערו כאילו אינו אביכם. על כן נבהלו ולא יכלו לענות דבר:

ועוד טעם אחר על בהלה זו, לפי שאמר אני יוסף ולא הזכיר אחיכם, על כן נבהלו נחפזו שם רעדה אחזתם, כי אמרו פן יבקש להיות אויב ומתנקם והסיע את עצמו מן האחזה כאשר עשו המה לו שהסיעו את עצמם מן האחזה, כמו שפירש רש"י על פסוק נסעו מזה (לעיל לו יז), על כן אמר להם שנית אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה, אע"פ שלפחות היה לכם למכור אותי לאיזו אומה אחרת שאינן שטופי זמה כל כך, מכל מקום אחיכם אני ואל יחר בעיניכם אשר מכרתם אותי הנה למצרים כי למחיה שלחני אלהים, כי רואה אני שנתגלגל הדבר שבאתי בין שטופי זמה וקרה לי מקרה באשת פוטיפר שכבשתי את יצרי, ועל ידי זה זכיתי להיות רועה ישראל זן ומפרנס, כמו שנאמר (להלן מט כד) ותשב באיתן קשתו וגו' משם רועה אבן ישראל, ורז"ל הסכימו לזה שאמרו (סוטה ד): כל הבא על אשת איש לסוף מבקש ככר לחם ואינו מוצא כו', ואילו לא הייתי בין שטופי זמה אולי היה נבחר איש אחר לתיקון שני הרעב, אבל מאחר שנזדמן לי שנמכרתי לעם שטופי זימה לא זכה שום אחד מהן לתיקן הרעב כי אם אני, ואם כן המכירה הנה למצרים גרמה לי כי למחיה שלחני אלהים לפניכם:

ורז"ל אמרו (ב"ר צג יא) שמבהלה זו יוקח לימוד על יום הדין, כדאמר רבי אלעזר בן עזריה וי לנו מיום הדין וי לנו מיום תוכחה ומה יוסף כשאמר לאחיו אני יוסף לא יכלו לענות אותו, כשהקב"ה עומד לדין על אחת כמה וכמה שנאמר (ישעיה יג) ומה תעשו ליום פקודה וגו'. כי האחים סברו שיוסף הזכיר עונם בדרך שנתבאר, ומה יעשה האדם ליום פקודה כי יפקד מושבו ומשאו ומתנו, וכיד כל אדם יחתום לומר ראי דרכך מה עשית, ודעת רבי אלעזר שלכך כתבה לנו התורה שאחיו נבהלו כדי שהמשכיל יתן אל לבו חרדת יום הדין וללמוד קל וחומר מאחי יוסף:

אני יוסף אחיכם וגו'. טעם שמור לומר פעם ב' אני יוסף. ללד שראה שלא ענוהו חשש לב' דברים, הא' שפחדו ממנו ולא יכלו להשיב כבושת גנב כי ימלא, והב' שלא האמינוהו שהוא יוסף, לזה אמר כנגד ללד היראה שאתם יראים ונזהלתם לא תחשו לדבר כי אני יוסף אחיכם פירוש מתנהג עמכם במידת האחזה וכאלו לא היה הדבר ההוא, גם סמך לומר אחיכם אשר מכרתם, לומר שאפילו בזמן המכר לא כהתה עין האחזה ממני, וכנגד ללד הדקת הדבר שהוא יוסף אמר להם דבר שבו ילדיקו בסימן מובהק כי הוא זה באומרו אשר מכרתם אותי מצרימה, ודבר זה לא ידעו אדם ואפילו נביא, אם לא שתאמר ודאי גמור כי הוא זה יוסף:

ה. ועתה אל תעצבו וגו'. לר"ך לדעת אומרו "ועתה" מה בא לשלול. ב' למה כפל לומר אל תעצבו ואל יחר, ועוד הם ב' דברים הפכיים העצבון יורה על שצרון לב, וחרון אף יגיד על הגאווה. עוד לר"ך לדעת למה דקדק לומר תיבת הנה:

אכן פירושם של דברים הוא על זה הדרך, יודע אני כי אתם נעצבים על המכר, וכמו שגילו דעתם באומרם אכל אשמים אנחנו, גם לפי המדרש (כ"ר נא ז) שאמרו שירדו לפדותו בלמים יקרים, לזה אמר להם ועתה, פירוש כיון שמצוקתם מצוי להם צהודעה זו תסירו העצבון, ונתכוון ג"כ בזה לרמוז להם ולהודיעם כי יודע צהם שדעתם קרובה אללו והם נעצבים עליו עד עתה, וצוה ילדיקו כי לבו נכון עמם:

ואמרו ואל יחר בעיניכם. פירוש לטעם שמכרתם אותי הנה שגרמתם לעצמיכם כל החגלגלות העניינים, ההשתחויות אשר בשצילם נתחמתם למכור דכמינ (לעיל לו ט) ונראה מה יהיו וגו', ודבר זה יסוצב הכעס כאדם שצא לתקן דבר ונמצא מקלקל, ויחר אפו על אשר

(ד) גשו נא אלי ויגשו. הראה להם שהוא מהול. רצה בזה להראות צדקתו שהיה בין שטופי זמה ולא נכשל בעריות כי הבעל ארמית משכה ערלתייה (עירובין יט). ומצינו (במדרש תהלים קיד ד) שישראל נגאלו ממצרים בזכות ארבעה דברים, שלא שינו את שמם, ולא שינו את לשונם, ולא היו בהם בעלי לשון הרע, והיו גדורים מעריות. וטעמו של דבר יתבאר בפרשת שמות (א א) בעז"ה, וכמו כן כאן ששלח יוסף אחר אביו ואחיו הודיע

לְמַחֲוֵה שְׁלַחְנֵי אֱלֹהִים לְפָנֶיכֶם:
 וּ כְּיֵזֶה שְׁנַתִּים הָרַעַב בְּקָרֵב
 הָאָרֶץ וְעוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר
 אֵין חָרִישׁ וְקָצִיר: וַיִּשְׁלַחְנִי
 אֱלֹהִים לְפָנֶיכֶם לָשׂוּם לָכֶם
 שְׂאֵרֵית בְּאֶרֶץ וְלִהְיוֹת לָכֶם
 לְפֹלִיטָה גְדֹלָה: שְׁלִישִׁי ח וְעַתָּה
 לֹא-אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הִנֵּה כִּי
 הָאֱלֹהִים וַיְשִׁימֵנִי לְאָב לְפָרְעָה
 וְלְאֶדוֹן לְכָל-בֵּיתוֹ וּמַשֵּׁל בְּכָל-
 אֶרֶץ מִצְרָיִם: ט מִהֲרֹו וַעֲלוּ אֶל-
 אָבִי וְאִמְרַתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר בְּנֵךְ
 יוֹסֵף שְׁמֵנִי אֱלֹהִים לְאֶדוֹן לְכָל-
 מִצְרָיִם רְדֵה אֵלַי אֶל-תַּעֲמֹד: י וַיֵּשְׁבֶת בְּאֶרֶץ-גֹּשֶׁן
 וְהָיִיתָ קָרוֹב אֵלַי וּבְנֵיךָ וּבְנֵי בְנֵיךָ וְצִאֲנֶךָ
 וּבְקָרְדֶךָ וְכָל-אֲשֶׁר-לָךְ: יא וְכַלְכַּלְתִּי אֹתְךָ שָׂם

שלחני יי קדמיכון: ו ארי
 דנן תרתין שנין פפנא פגו
 ארעא ועוד חמש שנין די
 לית זרועא וחצדא:
 ו ושלחני יי קדמיכון
 לשואה לכון שארא
 בארעא ולקימא לכון
 לשזבא רבא: ח וכען לא
 אתון שלחתון יתי הבא
 אלהן מן קדם יי ושויני
 לאבא לפרעה ולרבון לכל
 אנש ביתה ושליט בכל
 ארעא דמצרים: ט אוהו
 וסקו לות אבא ותימרון
 לה פדנן אמר פרד יוסף
 שויני יי לרבון לכל מצרים
 חות לותי לא תתעבב:
 י ותתיב בארעא דגשן
 ותהי קריב לי את ובניך
 ובני בניך וענד ותורד וכל
 די לך: יא ואזון יתך תפון
 ארי עוד חמש שנין פפנא
 תולדות אהרן כי זה שנתים. ע"ז ט:

שפתי חכמים

כל כך קרוב לו, אלא שהראה להם המילה, ואין לומר מנא ליה שראה אותם נסוגים אחר דילמא מה שאמר להם גשו אינו אלא משום שהראה להם שהוא מהול, דאם כן נא למה לי, בשלמא אי ראה אותם שנסוגים אחר משום הכי הרצך לומר מלת נא לדבר

רש"י

מהול (נ"ר): (ה) למחיה. להיות לנס למחיה: (ו) כי זה שנתים הרעב. ענרו משני הרעב: (ח) לאב. לחצר ולפטרון: (ט) ועלו אל אבי. ארץ ישראל גבוה

רשב"ם

(ה) כי למחיה שלחני. הקב"ה עשה כל זאת לטובתכם: (ח) כי האלהים. אלא האלהים:

אֶת-אָחִיו וַיִּכְרֶם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם
 וַיְדַבֵּר אֲתָם קָשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
 מֵאֵין בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן
 לְשֹׁפֵר-אֶכְלָ: ח וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת-
 אָחִיו וְהֵם לֹא הִכְרָהוּ: ט וַיִּזְכֹּר
 יוֹסֵף אֶת הַחֲלֻמוֹת אֲשֶׁר חָלַם

אֶחָוְהִי וַאֲשֶׁתְּמוֹדְעָנוֹן
 וְחָשִׁיב מָה דְמַלְלִיל לְהוֹן
 וּמְלִיל עֲמַהוֹן קָשְׂיָא וַאֲמַר
 לְהוֹן מִנֵּן אֲתִיתוֹן וַאֲמַרו
 מֵאֶרְעָא דְכְנַעַן לְמִזְבֵּן
 עֵיבּוֹרָא: ח וַאֲשֶׁתְּמוֹדְעָ
 יוֹסֵף יֵת אֶחָוְהִי וַאֲנֹן לֹא
 אֲשֶׁתְּמוֹדְעִיָּה: ט וְדָכִיר
 יוֹסֵף יֵת חֲלֻמְיָא דִּי חָלַם

תולדות אהרן ויכר יוסף, יבמות פח.
 כתובות כז: מציעא לט:

שפתי חכמים
 מצינן למדרש מירי, ועוד יש לומר דגרסינן ליה והכי פירושו דקשה
 לרש"י למה כתיב רדו שהוא לשון ירידה, היה לו לומר לשון מעליא
 לכו, אף על פי שארץ ישראל גבוה מכל הארצות, אפילו הכי במדבר
 לנוכח לא היה לו לומר לשון ירידה, אלא רמו וכו': ג פירוש ויתנכר,
 מאללס בלא חתימת זקן ועכשיו מלאוהו בחתימת זקן. ומ"א ויכר יוסף את אחיו כשנמסרו בידו הכיר שהם אחיו
 * בי"ט לס כתובות כז

רש"י
 (ז) ויתנכר אליהם. (ג"ר) נעשה להם כנכרי ג
 דנכרים לדבר קשות: (ח) ויכר יוסף וגו'. לפי
 שהניחם חתומי זקן*: והם לא הכירוהו. שלא
 ומ"א ויכר יוסף את אחיו כשנמסרו בידו הכיר שהם אחיו

רמב"ן
 סאה או תרקב מן התבואה. ולכן נתעוררו בזה רבותינו
 ואמרו (ב"ר צא ו) שצוה לסתום כל האוצרות חוץ מאחד
 בעת ההיא:
 ועל דרך הפשט יתכן שהיו באים לפניו מכל הארצות,
 והוא שואל וחוקר עליהם. ומצוה לפקידים תמכרו
 לאנשי עיר פלונית כך וכך תבואה ממין פלוני. והוצרכו בני יעקב לבא לפניו בתוך הבאים מארץ כנען לצוות
 עליהם כמה ימכרו לארצם, כי הם ראשונים לאשר באו מארץ כנען, והם באו לפניו בעבור כולם:
 ז. וירא יוסף את אחיו ויכירם. מיד שראה אותם הכירם, ופחד אולי יכירוהו, ויתנכר אליהם ששם המצנפת
 על מצחו וקצת הפנים ושנה עצמו, כמו שנאמר באשת ירבעם (מ"א יד ב) קומי נא והשתנית ולא ידעו כי
 את אשת ירבעם, וכתיב (שם פסוק ה) ויהי כבואה והיא מתנכרה:
 או יהיה ויתנכר בכאן, שהתנכר להם בדבריו שדבר להם קשות ואמר להם בכעס, כאילו לא יבא אדם לפניו
 לשבר, מאין באתם לפני, ויאמרו מארץ כנען לשבור אוכל, וכאשר הזכירו לו זה אז נתברר לו שהם אחיו
 באמת. וזה טעם ויכר יוסף, פעם שנית, כי נתוסף לו בהם היכר וידיעת אמת:
 ורש"י כתב נעשה להם כנכרי בדברים לדבר אתם קשות. ועל דעתו יהיה ויתנכר לומר שדבר כאיש נכרי.
 ואיננו נכון:
 ח. והם לא הכירוהו. כלל, ולא הוצרך עוד להתנכר אליהם. ואמרו רבותינו (יבמות פח). בטעם ההכרה לפי
 שהניחם חתומי זקן, והם לא הכירוהו שיצא מאצלם בלא חתימת זקן ועכשיו מצאוהו בחתימת זקן. והנה
 יששכר וזבולון אינם גדולים מיוסף רק מעט, אבל כיון שהכיר את הגדולים הכיר את כולם. ועוד היה מכירם,

אבן עזרא
 (ז) ויתנכר. מגזרת נכרי הראה שהוא נכרי: קשות.
 שם המלך והטעם מלות קשות. וכן יענה
 עוזם: ויכרם. בתהלה הכיר שהם אחיו. ולאחר הסתכל
 בכל אחד והכירו זהו ויכר יוסף את אחיו:
 (ז) ויתנכר אליהם. (ג"ר) נעשה להם כנכרי: קשות.
 שם המלך והטעם מלות קשות. וכן יענה
 עוזם: ויכרם. בתהלה הכיר שהם אחיו. ולאחר הסתכל
 בכל אחד והכירו זהו ויכר יוסף את אחיו:
 ח. והם לא הכירוהו. כלל, ולא הוצרך עוד להתנכר אליהם. ואמרו רבותינו (יבמות פח). בטעם ההכרה לפי
 שהניחם חתומי זקן, והם לא הכירוהו שיצא מאצלם בלא חתימת זקן ועכשיו מצאוהו בחתימת זקן. והנה
 יששכר וזבולון אינם גדולים מיוסף רק מעט, אבל כיון שהכיר את הגדולים הכיר את כולם. ועוד היה מכירם,

רעת זקנים
 חרס צנייהם וגם שחפו להקצ"ה וליוסף נמי השציעו שלא לגלות
 והכחזו מוכיח דכמיז הוציאו כל איש מעלי שלא רצה לגלות לזרים
 מפני השצועה. וי"א כי כשהיה עבד לא רצה להגיד לו כי יוחר היה
 מלערו וכן כשהיה צניח הסהר. וגם כשהיה מלך לא יאמין לו כי
 אפילו לבסוף כשספרו לו אחיו לא האמין כדכמיז ופג לבו כי לא
 האמין להם ועוד אם היה מגיד לאביו היה ירא שמא ישמעו אחיו
 ויבהלו ויכרחו זה לנפון זה לדרוס מרוב פחד שייראו שיהרגם ונמלא אביו מלעטע עליהם וגורם עני גדול לאביו ולכן הממין עד שגלו
 אחיו אללו ונתגלה להם תהלה ופיסס דנכרים ושחין בלבו עליהם ולאמר להם לנשר לאציהם וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים:

רשב"ם
 כאן למה תתראו בפני האנשים שיש לכם תבואה כל צרככם
 שאתם מתעכבין כאן ואין לכם תבואה וכל העם יורדים מצרימה
 לקנות תבואה ואחם יושבים ומתראים כאילו יש לכם: (ז) מאין
 באתם. הראה להם שאינו מכירם. כי לא שאל להם למה באתם:
 (ח) והם לא הכירוהו. כי בא עתה לפנייהם בחתימת זקן ועוד

וְאַתְעֵבִיד בְּעֵינֵיהוֹם בְּחִלּוֹנָי וּמְלִיל עִמָּהוֹם מִלִּין קִשְׁיִין וְאָמַר לְהוֹם מִן אֶתְתוֹן וְאָמְרוּ
מֵאַרְעָא דְכָנְעָן לְמִזְבֵּן עֵיבּוֹרָא: ח וְאַשְׁתְּמוֹדַע יוֹסֵף ית אַחוּהִי דְבַר אֶתְפָּרֵשׁ מִנְהוֹם הָהוּ
לְהוֹם רוּשָׁם דְּקָן וְאִינוֹן לָא אֶשְׁתְּמוֹדַעוּהִי דְלָא הָהוּ לִיה רוּשָׁם דְּקָן וְהָהוּא שְׁעָתָא אִית
לִיה: ט וְדִכְרִיר יוֹסֵף ית חֲלִמְיָא דְחָלֵם עֲלֵיהוֹם וְאָמַר לְהוֹם אֱלִילִי אֶתוֹן לְמַחְמִי ית עֲרִית

פ' יונתן

(ז) כחלונאי. פי' בלש זר מרגום של נכר חילונאי וכן נמצא ברכה פרשת קדושים: (ח) רושם דקן. פירוש חמימת זקן וכ"ה ב"מ פ' המפקד:

ספורנו

בעל הטורים

(ז) ויכירם. שהם אחיו לא שהכיר אחד לאחד: ויתנכר אליהם. שנה טעמו ולא דבר בענוה כמנהגו: קשות. פן יכירוהו בקול: (ח) ויכר יוסף את אחיו. אחד לאחד ואחר כך: נשכיל שנשמנה מחמת היסורים אף כאן לא הכירוהו נשכיל שנשמנה שהיה עזב ועשהה שר וגדול ככל הארץ. ומיהו המס לא הכירוהו מרחוק אלא כשקרבו אליו הכירוהו והכא לא הכירוהו כלל שלא העלו על דעתם שיגיע יוסף למעלה כו':

אור החיים

בלי יקר

(ז) ויכירם ויתנכר אליהם וגו'. מה שחזר ואמר שנית ויכר יוסף את אחיו, לפי שההכרה ראשונה קאי על צורת פניהם שהיה מכיר מי המה, והכרה שניה קאי על עניני האחוה והרחמנות כפירוש רש"י. ובעקידה פירש מתחילה ויכירם ויתנכר מכיר ואינו מכיר, ואחר שאמרו מארץ כנען באו אז הכירם הכרה גמורה כי אחיו המה. והראב"ע פירש שמתחילה היה מסופק מי ראובן מי שמעון ואח"כ כאשר נתיישב בהם הכירם הכרה גמורה מי ומי ההולכים: והנה בענין דבור קשות, ישתומם כל משכיל מה ראה יוסף על ככה לצער את אביו ואת אחיו חנם. ומה שפירש הרמב"ן שעשה כל זה כדי שיתקיימו החלומות כו', אם ירצה ה' בקיומם המה יתקיימו מעצמם ויוסף מה פעל. והנראה לי בזה שמה שלא גילה לאביו עדיין כי הוא חי, לפי שחשב אם הקדוש ב"ה לא גילה לו אם כן רצה הקב"ה בצערו כ"ב שנה מדה כנגד מדה ואיך יגלה הוא מה שכסה הקב"ה, כי מצא בשכלו שנגזר על אביו צער כ"ב שנים שלמים מיום כנגד אותן כ"ב שנים שלא קיים מצות כבוד אביו, ואחר שנשלמו אז נתודע יוסף אל אחיו. ומה שציער את אחיו עשה כל זה למרק עונם במה שמכרו אחיהם וגדול עונם מנשוא וצריכין מירוק יסורין מדה כנגד מדה:

ח. ויכר יוסף וגו'. פירוש הגם שהוא הכירם ללד שהניחם בחמימת זקן, ומטעם אנושי כשתולד הידיעה בלד אחד מהשנים גם בלד השני יתעורר בחינת הזכרון, כי הלצנות יגידו קודות נעלמים כאומרם (משלי כו יט) כמים הפנים לפנים כן לנ האדם לאדם, וידקדקו בעינים נמצא צדיבור,

כי מצא בשכלו שנגזר על אביו צער כ"ב שנים שלמים מיום כנגד אותן כ"ב שנים שלא קיים מצות כבוד אביו, ואחר שנשלמו אז נתודע יוסף אל אחיו. ומה שציער את אחיו עשה כל זה למרק עונם במה שמכרו אחיהם וגדול עונם מנשוא וצריכין מירוק יסורין מדה כנגד מדה:

וקרוב לזה פירש מהרי"א, והגני מוסיף על דבריו לפרש כל הפרטים והקורות, כי עלילה ראשונה של מרגלים אתם, למרק העון שחשבו את יוסף למרגל ורכיל לראות ערות אחיהם, כי בבואו אליהם דותינה כתיב ובטרם יקרב אליהם וגו', כי המה חשבו שרצונו להתקרב אליהם ולרגל מה יעשו אחיו כדי לחזור ולהביא איזו דבה לאביו עליהם, וכל רכיל גורם לשפיכת דמים כמו שנאמר (יחזקאל כב ט) אנשי רכיל היו בכך למען שפוך דם, לפיכך בטרם יקרב אליהם להרוג אותם יתנכלו המה להמיתו, כי חשבו שהבא להרגך השכם להרגו בטרם יקרב הוא אליך. ולכך נאמר ויזכור את החלומות קודם שאמר אליהם מרגלים אתם, לפי שזכר שחלם לו והנה תסובנה אלומותיכם ולא פירש מהו הסיבוב, אלא ודאי שסופם להיות בעלילות מרגלים כי כל מרגל הולך ומסבב את כל העיר לראות מהיכן היא נוחה ליכבש, וראיה ממה שנכנסו בעשרה שערי העיר סחור סחור ועל ידי סיבוב זה ישתחוו לאלומתו של יוסף, כי יבואו בעלילת מרגלים אתם לראות ערות הארץ

מנחת שי

(ז) ויתנכר אליהם. בהעתק הללי אלהם ירושלמי אליהם עכ"ל ובכל ספרים מדוייקים מלא והוא חד מן י"ז מלאים ע"פ המסורת וסימן נמסר במסרי רבתא: א"הם מאין באתם. אלהם חסר יו"ד שלא נמנה בכלל המלאים:

לָהֶם וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מְרַגְלִים
 אַתֶּם לְרֵאוֹת אֶת-עֲרוֹת הָאָרֶץ
 בְּאַתָּם: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדַנִּי
 וְעַבְדִּיךָ בָּאוּ לְשֹׁבֵר-אֶכֶל: יֵא בְלָנוּ בְּנֵי אִישׁ-אֶחָד

שפתי חכמים

הראה עצמו נכרי: פ פירוש סדק של קיר: ע הוצרך להוסיף מלות תאמר כן, כיון שפסק עליהם שהם מרגלים לא תפול על זה כי אם מלת אל, כמו שמצינו גבי חנה, שחשבה עלי לשכורה והשיבה לו (שמואל א' ט"ז) אל חתן אמתך לפני בת בליעל, אבל מלת לא, תפול כשהיא חשובה על שאלה או בקשה: פ אין זה הוכחה, כי יוסף

ורחם עליהם והם לא הכירוהו כשנפל צידם לנהוג בו אחיה: (ט) אשר חלם להם. עליהם ידע שנתקיימו שהרי השתמו לו: ערות הארץ. גלוי הארץ מהיכן היא נוטה ליכבש. כמו את מקורה הערה*. וכמו ערוס ועריה**. וכן כל ערוה שנמקרה לשון גלוי. ות"ל דקא דארעא כמו דק הבית פ רעוע הבית אזל לא דקדק לפרשו אתר לשון המקרה: (י) לא אדני. לא מאמר כן ע שהרי עבדיך באו פ לשצר אוכל:

* ויקרא ב ** יחזקאל י

בלי יקר

באתם, ובזה נתמרק העון שחשבו את יוסף למרגל הבא לראות ערות מעשיהם: ובנגד מה שהשליכו את יוסף לבור, ויאסוף אותם אל משמר, פירש רש"י בית האסורים דהיינו בור כמו שנאמר ביוסף ויתנהו אל בית הסוהר, ויוסף אמר כי שמו אותי בבור, והוכרח רש"י לפרש כן שאם היה בית המשמר באיזו חדר לא היה מדה כנגד מדה, לפיכך ויקח מאתם את שמעון כי הוא השליכו לבור: ואמרו דרך וידוי אבל אשמים אנחנו וגו', לפי ששמעו שאמר יוסף את האלהים אני ירא וגו', וראו האמת שכך הוא שהרי גמל חסד עמהם ושלח רעבון ביחם ולא עיכב כי אם את שמעון, אם כן אין לתלות כל הקורות במושל עז ומעליל, שהרי הוא ירא אלהים, אלא ודאי שעונותם הטו אלה, על כן היו מתודים אחר שאמר את האלהים אני ירא ולא קודם לכך שנתן את כולם במאסר, לפי שאח"כ ראו עין בעין שבמדה שמדדו נמדד להם:

אור החיים

והידיעה הולכת וגדלה עד שישלים הצחון, אף על פי כן מודיע הכתוב שהם לא הכירוהו, והטעם לזר ראותו צרוס המעלות החליטו הצחינה והרחיקו מלגס מחשבו דבר זה: ט. ויזכור יוסף וגו' ויאמר אליהם מרגלים וגו'. פירוש לזר שזכר החלומות אשר חלם להם כפי האמת והם חשדוהו כי שקר צפוי ואומר מה שהוא מקוה להתגדל עליהם, גם הוא נתכוין לכפר עונם ויאמר להם מרגלים אחס לראות וגו' ואין צפיכם נכונה:

י. ויאמרו לא אדוני וגו'. פירוש דבר זה אין מקום לתושדנו צו הגם שהיינו צאים בלא סיבה, ועוד עבדיך באו וגו' פירוש סיבת ציאתנו הלא היא ידועה וגלויה: יא. בלנו בני איש וגו'. פירוש וזהו אין מקום לחשד ריגול כי המרגלים יצתו להיות מענפים רצים, וכמו כן תמצא במרגלים ששלח משה, וגם צ' ששלח יהושע לא היו בני איש אחד (יהושע ג א), כי כן דרך הצחון צענין זה, ואומרו כניס אנחנו, פירוש אחר שמודיעים עלמם

ועלילות הגביע היתה כדי שעל ידו יהיו בחשש עבדות כמו שפסקו על עצמם הננו עבדים לאדוני, כי בזה יתמרק העון שמכרו את יוסף לעבד, וכשספרו כל הקורות ליעקב אמר אם כן איפוא זאת עשו, מהו לשון איפוא, אלא שאמר אם זאת האיפה היוצאת למרוד לכם, באיפה ומידה, בסאסאה בשלחה תריבנה (ישעיה כז ח) ואינו במקרה כי אם בהשגחה זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם וגו', כדי לכפר על מה שמכרוהו לישמעאלים נושאים נכאת וצרי ולוט, כך יביאו מנחה מן המינים אלו כדי שעל ידי מושל זה יתמרק כל העון, ואע"פ שיעקב לא ידע מן המכירה מכל מקום רוח ה' דיבר בו להביא מנחה מן מינים אלו, ואל שדי יתן לכם רחמים, כי בזה יתמרק העון שלא נתנו רחמים לאחיהם בהתחננו אליהם:

(ט) ויאמר אליהם מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם. נתקשו המפרשים בויוכח זה ובשינוי הלשון במה שהזכיר מרגלים וערות הארץ שניהם יחד, ולפעמים מרגלים לבר ולפעמים יזכור ערות הארץ לבר, הלא דבר הוא. ובעקידה ומהר"א תמצא דרך אחד לכל הספיקות כמנהגם כי דרך אחד לשניהם על הרוב. והקרוב אלי לומר בזה שהיו כאן עלילות שני דברים כדרך שפירש בספר תולדות יצחק שיש שני מיני מרגלים. אחד הוא המרגל באנשי המלחמה מה הם עושים ומה הם מדברים ואנה ילכו, השני הוא המרגל

מִטְעִיתָ דְאַרְעָא אֲתִיתוֹן לְמַחְמִי: וְאָמְרוּ לִיה לָא רְבוּנִי וְעַבְדְּךָ אֶתָּן לְמִזְבֵּן עִיבּוּרָא:

פ"י יונתן

(ט) מטעית. פירוש זנות הארץ שחפשוהו נשוק של זנות:

אבן עזרא

רמב"ן

(ט) ערות הארץ. צעזור היות המנהג להסתיר הערוה שהיא דבר מגונה על כן אמר דרך משל. או צעזור היות הערוה נסתרת כך אמס נאים לראות את סוד הארץ והוא הנכון נעיני:

מדעתו שיבאו שם, והם לא הכירוהו, שלא נתנו לכם שיהיה העבד אשר מכרו לישמעאלים הוא השליט על הארץ:

ואמר רבי אברהם ויכירם, כתחלה הכיר שהם אחיו, ואחרי כן הסתכל בכל אחד והכירו:

ט. ויוזכר יוסף את החלומות אשר חלם להם. עליהם, וידע שנתקיימו שהרי השתחוו לו, לשון רש"י. ולפי דעתי שהדבר בהפך, כי יאמר הכתוב כי בראות יוסף את אחיו משתחוים לו זכר כל החלומות אשר חלם להם וידע שלא נתקיים אחד מהם בפעם הזאת, כי יודע בפתרונם כי כל אחיו ישתחוו לו בתחילה מן החלום הראשון, והנה אנחנו מאלמים אלומים, כי "אנחנו" ירמוז לכל אחיו אחד עשר, ופעם שנית ישתחוו לו השמש והירח ואחד עשר כוכבים מן החלום השני, וכיון שלא ראה בנימין עמהם חשב זאת התחבולה שיעליל עליהם כדי שיביאו גם בנימין אחיו אליו לקיים החלום הראשון תחילה:

ועל כן לא רצה להגיד להם אני יוסף אחיכם, ולאמר מהרו ועלו אל אבי וישלח העגלות כאשר עשה עמהם בפעם השנייה, כי היה אביו בא מיד בלא ספק. ואחרי שנתקיים החלום הראשון הגיד להם לקיים החלום השני. ולולי כן היה יוסף חוטא חטא גדול לצער את אביו ולהעמידו ימים רבים בשכול ואבל על שמעון ועליו, ואף אם היה רצונו לצער את אחיו קצת איך לא יחמול על שיבת אביו, אבל את הכל עשה יפה בעתו לקיים החלומות כי ידע שיתקיימו באמת:

גם הענין השני שעשה להם בגביע לא שתהיה כוונתו לצערם, אבל חשד אולי יש להם שנאה בבנימין שיקנאו אותו באהבת אביהם כקנאתם בו, או שמא הרגיש בנימין שהיה ידם כיוסף ונולדה ביניהם קטטה ושנאה, ועל כן לא רצה שילך עמהם בנימין אולי ישלחו בו ידם עד בדקו אותם באהבתו:

ולזה נתכוונו בו רבותינו בבראשית רבה (צג ט) אמר רבי חייא בר' אבא כל הדברים שאתה קורא שדיבר יהודה בפני אחיו עד שאתה מגיע ולא יכול יוסף להתאפק היה בו פיוס ליוסף פיוס לאחיו, פיוס לבנימין. פיוס ליוסף, ראה היאך נותן נפשו על בניה של רחל וכו':

וכן אני אומר שכל הענינים האלה היו ביוסף מחכמתו בפתרון החלומות, כי יש לתמוה אחר שעמד יוסף במצרים ימים רבים והיה פקיד ונגיד בבית שר גדול במצרים, איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו, כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים, ואילו היה מהלך שנה היה ראוי להודיעו לכבוד אביו, ויקר פדיון נפשו ויפדנו ברוב ממון:

אבל היה רואה כי השתחויית אחיו לו וגם אביו וכל זרעו אתו, אי אפשר להיות בארצם, והיה מקוה להיותו שם במצרים בראותו הצלחתו הגדולה שם, וכל שכן אחרי ששמע חלום פרעה שנתברר לו כי יבאו כלם שמה ויתקיימו כל חלומותיו:

ויאמר אליהם מרגלים אתם. העלילה הזאת יצטרך להיות בה טעם או אמתלא, כי מה עשו להיות אומר להם ככה, וכל הארץ באו אליו, והם בתוך הבאים, כמו שאמר לשבור בתוך הבאים כי היה הרעב בארץ כנען:

ספורנו

ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם. זכר להם את החלומות שבחלו האלומות היו כלם משתחוים ושאלומתו קמה וגם נצבה שלא נפלה אחר שקמה. ולכן רצה שיבאו כלם ויבשרם ויתקיים בו ענין וגם נצבה: (ט) לראות את ערות הארץ באת. לראות אם יש אתנו מזון מספיק לארצנו ולא באתם לקנות כי אין מנהג שאר הבאים שיהיו עשרה יחדיו שואלים:

רשב"ם

דעת זקנים

שראוהו מושל בכל המלכות בבגדי מלכות וגם מן הקול לא היו מכירים אותו כי ע"י מתורגמן היה מדבר עמהם כדכתיב כי המליץ בינותם: (ט) ערות. פרצות החומות ומאיזה מקום נוחה ליכבש. כדכתיב ערות יסוד. ערו עד היסוד. ערות על יאור. ולפי שהיו בעלי קומה וכולם עשרה היו כל שעה ביחד ולא היו נפרדים אלו מאלו כשאר בני אדם הבאים משאר מקומות לשבור

(יא) בלנו בני איש אחד. מימה מה מסוכה היא שלא היו מרגלים.

מנחת שי

(ט) מרגלים. הגימ"ל דגושה ככולם:

מחצי הלילה, לא שלחם עד הבקר, שהיה ירא שמא יהרגו האיש שישלח אחריהם לחפש עליהם, כי עדיין אין בני אדם מצויין בדרכים.

(ד) לאשר על ביתו, נמצא בב"ר⁶⁸ שהוא היה מנשה, וע"י שעל ידי רדיפתו קרעו השבטים בגדיהם⁶⁹ בקרעה גם לו נחלתו שהירדן מפסיק נחלתו.

(ה) והוא נחש ינחש בו, כלומר⁷⁰ לכך הניחו על השולחן והעלים עיניו ממנו כדי לנסותכם לראות אם תגבוהו⁷¹. וי"מ⁷² והוא נחש ינחש בו, הלא יש לכם לדעת כי הוא ישאל למנחשים בעבורו, כי איש כמוהו יש לו מנחשים ויודעים לגלות גבנות, ופי' "בו" בעבורו. ד"א הוא לשון סימן⁷³, ודוגמתו: נחשתי ויברכני⁷⁴, נראה לו בסימן רע כשאבד ממנו כלי חשוב כמותו. ואין לפרשו לשון קסם, דגנאי הוא גבי גדול.

(י) כדבריכם כן הוא, כלומר בן מות הוא מאחר שאתם חרצתם המשפט, אבל איני רוצה להחמיר עליכם יותר מקו המשפט, אשר ימצא אתו הגביע יהיה לי עבד, שכן היה דינם קודם מתן תורה, כדכתיב לעיל: ולקנות אותנו לעבדים ואת חמורנו⁷⁵, אבל משנתנה תורה ישלם כפל: ואם אין לו ונמכר בגניבתו⁷⁶.

(יב) זימצא הגביע, אבל בכסף הנמצא לא היה שום עלילה, כי יש לומר אין דרך סוחרים להביא כסף בצמצום.

(טז) מזה נאמר לאדוני, אף בכסף ראשון⁷⁷. מזה נדבר. בכסף שני⁷⁷. מזה נצמדק, בגביע⁷⁷. גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו, וכי מה בא גם⁷⁸ זה ללמדנו, הרי אפי' אותם שלא פשעו נעשו עבדים כל שכן בנימן עצמו שנמצא הגביע בידו. אלא י"ל משום דלעיל אמרו אשר ימצא אתו מעבדיך ומת גם אנחנו נהיה לאדוני לעבדים⁷⁹, כשראו אחיו שנמצא ביד בנימן אמרו: גם אנחנו עבדים כאשר אמרנו, גם אשר נמצא הגביע בידו לא יהיה אלא עבד, כי יראים היו פן ימיתוהו.

שלים סידרא דפרשת מקץ

ויגש

(יח) ויגש אליז יהודה, כי אין בידו יכולת להוציא כל איש מעליו כמו שעשה יוסף. יהודה, לפי שהוא ערבו. באזני אדוני, רוצה אני לדבר אליך בתשאי. ואל יתר אפך בעבדך, שהרי יש לחוש לחמתך משום כי כמוך כפרעה, שניכם שוים בגדולה ויראתי מחרון אפך, כי למי אקבול עליך, לפיכך צריך אני שתשים לבך לויכוח שלי.

68 בב"ר הוא בפרק פד, יט. וכן הוא בתרגום יונתן בן עוזיאל: ויוסף אמר למנשה די ממנא אפיטרופוס על ביתיה וכו'. 69 פסוק יג. 70 כלומר, בס"ש: הלא יש לכם לדעת. 71 הוא פירוש ראב"ע. 72 מובא בראב"ע בשם ר' יונה. והוא גם בבכור שור. 73 סימן, בס"ש: אות. 74 לעיל ל, כז. 75 שם מג, יח. 76 שמות כב, ב. 77 ב"ר צב, ט. 78 "גם", ע"פ כ"י והוא נכון מאד, בס"ש ליחא. 79 פסוק ט.

כי כמוך בפרעה, דוגמא: כמוני כמוך¹, כעם ככהן², כטוב כחוטא³, כחשיכה כאורה⁴. פרש"י: מה פרעה גוזר ואינו מקיים * וכו', כדאיתא * במדרש: כתוב בנימוסי מצרים שאין עבד מולך ואינו לובש בגדי שרים⁵ כגון בגדי שש, ובראשית מלכות המלך משביעין אותו לקיים חוקי הארץ, ופרעה הלבישך בגדי שש, וכשם שמצינו שאף שבועתו אינו מקיים, ודאי אינו שומר הבטחתו שאין בה אלא דיבור בעלמא, אף אתה כן, ועוד פרעה הכריז בכל ארצו: כל מי שיבא לשבור בר ביאתו והליכתו לשלום, היינו מבטיח ואינו עושה.

(יט) אדוני שאל וגומר. חז"ק. לא מצינו ששאל זה * , אלא יש לנו לומר ששאל להם, כי איך ימלאנו לבו להוציא שקרים עליו בפניו והוא שנאמר למעלה: שאל שאל האיש לנו ולמולדתנו⁶.

(כא) ותאמר אל עבדיך הורידהו אלי, ואני יהודה אשימה עיני עליו כי אני ערבתיו. ד"א ואשימה עיני עליו, שאכרת: הורידהו אלי, לשמירתי, ואפילו פשע⁷, גנאי וחולין הוא לך להחליף דברך ולעכבו.

(לב) ישב נא עבדך, הדברים נכרים שאין אתה בא אלא בעלילות, שהרי מן הדין אין לך לחפוז בו מאחר שאתה מחזיקו בחזקת גנב.

מה (ג) כי נבהלו מפניו, יראו * ודאגו על אשר עשו לו.

(ד) גשע נא אלי, לומר להם ענין המכירה בלחישתה שלא ישמעו אחרים. ד"א הם יכולין ליגש כי הם הרבים אבל הוא לא יכול ליגש שאם יגש לזה יתרחק מזה*, ולא לכבודו נתכוין⁸. פרש"י: הראה להם שהוא מהול. ואין לחוש שמא ישמעאל הוה משום דאיכא הכירא טובא, שהישמעאלים אינם נימולים עד לאחר שלש עשרה שנה, ומחמת תשמיש אין שם פריעה, אבל בני ישראל הנימולים כשהם קטנים, הפריעה

1 מלכים-ב ג, ז. 2 הושע ד, ט. 3 קהלת ט, ב. 4 תהלים קלט, יב. 5 שרים, בס"ש: מלך. 6 לעיל מג, י. 7 כפירוש רשב"ם. 8 נתכוין, בס"ש מוסיפים: אלא לכבודם נתכוין (עיין ביאורים).

עושה (לשון הרא"ש). ולכוונה זו עולים גם דברי רבינו. — ומקור המדרש בלשון זה שרבינו מביאו לא מצאתי, ועיין ת"ש אות סו. לא מצינו ששאל זה, עיין בריב"א שמביא קושיא זו בשם רבינו, ומיישבה באופנים אחרים. יראו וכו', כי נפחדו ויראו לנפשם על אשר עשו לו (בכור שור). יתרחק מזה, כדי לומר אשר מכרתם אותי בחשאי פן ישמע אדם מבחוץ וירגישו ויתביישו, ועוד שלא יעבור על שבועתו שלא יגלה (בכור שור).

וברא"ש. גוזר ואינו מקיים, מבטיח ואינו עושה אף אתה כן (רש"י). כדאיתא במדרש וכו', בא לפרש מנא ליה ליהודה הא, וי"ל הענין כך היה: המה שאלו בעד יוסף מי הוא זה אשר עלה לגדולה כזה משנה למלך אשר היו מתקנאים בו א"ל זה היה עבד עברי כך וכך והוקם על כל השרים על ידי פתרון חלומות, וידוע היה לכל איש כי יש בנימוסים של מצרים שלא להמליך מלך עבד, אז אמר יהודה בזה אני יודע שפרעה גוזר ואינו מקיים מבטיח ואינו

בעצם ועל כן **ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני** לבדו שלא ישמע ממנו אדם אחר. ועל הדרך הזה פירשתי ויגשו אליו בני גד ובני ראובן (במדבר לב טו) כי רצו לדבר אליו בסתר ומשה פרסם מה שאמרו לו באותה הגשה.

ולפי שאין מדרך המוסר שיגש אדם הדיוט לדבר לאדון הארץ קרוב לאזנו פניו בפניו כאלו פיו על פיו לכן אמר אל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה ר"ל אל יחר אפך בהגשה וגם בבקשה הזאת מהתמורה כי איני עושה זאת לבזותך כי בעיני כמוך כפרעה. או יאמר שאתה חשוב כמלך וכל מה שתצוה תעשה ומי יאמר לך מה תעשה כי שופטי המדינות לא יוכלו לשנות את דבר המשפט אבל המלך עצמו יעשה כרצונו ויצליח והותרו במה שפירשתי בזה הג' שאלות הראשונות.

ואמנם אמרו אדוני שאל את עבדיו וגו' אפשר לפרש שהיה דעתו לומר שמתוך תואנותיו ועלילותיו הוצרכו לומר כן כאלו שאלם כן. והיותר נכון אצלי שהוא בתמיחה כלומר האם אדוני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח באמת לא שאל ואנחנו מעצמנו מבלי שאלתו אמרנו כי יש לנו אב זקן וילד זקונים קטן וגו' וזה יוכיח שאין אנחנו מחדשים המאמר הזה כי הנה אז מעצמנו אמרנו זה להיות דבר אמתי ומבלי כזב וזוהי יראה שהיה הנער הזה אהוב מאד אצל אביו כיון שמתחלה מבלי הכרח מעצמנו דברנו זה עד שמפני מה שאמרנו אמרת אתה הורידוהו אלי ואשימה עיני עליו ומה צורך ואשימה עיני עליו אלא בעבור מה שאמרנו שהיה אהוב אצל אביו מאד לא יפרד ממנו שעה אחת ומיד באותו מעמד אמרנו אל אדוני לא יוכל הנער לעזוב את אביו ועזב את אביו ומת ר"ל שהנער עצמו לא יוכל לעזוב אביו לפי שיודע הוא כי אם יעזוב את אביו מיד ימות אביו והנה באותה שעה גלינו לך אמתת הדבר מהקשר נפש הזקן בזה הנער ואם תאמר אם כן איפה למה הבאתם אותו הנה אדוני יודע שאתה הסבות את לבנו אהורנית שאמרת אם לא ירד אחיכם הקטן אתכם לא תוסיפו לראות פני. והנה לא זכרו לו תואנת המרגלים כדי שלא יפתח פיו לשטן לא ישוב לדבר בה עוד. הנה התבאר שהיה הספור הזה לעורר רחמי יוסף על אביהם הזקן ושצדק יהודה במאמר אדוני שאל כפי כונתו והותרו השאלות הד' והה'.

השאלה הי"ח במספר בני יעקב שבא בזאת הפרשה כי בבני לאה אמר הכתוב כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש שוב ומנה ולא תמצא שהם כי אם ל"ב. עוד מנה כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יוצאי ירך יעקב ששים ושש והם באמת כפי המספרים שעשה שבעים וכפי המספר האמיתי מאותם הפרטים הם ס"ז ועם שני בני יוסף הם ס"ט לא שבעים. והנני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלו כלם:

(ח-לד) **ויגש אליו יהודה עד ולא יכול יוסף.** כפי דרך חכמינו זכרונם לברכה (כ"ד ע"ג) רצה יהודה להוכיח במשפט את יוסף מהעלילות שהעליל נגדם. ואמנם כפי הפשט אחשוב אני שהיתה כונת יהודה לעורר רחמי יוסף שיקח אותו לעבד עולם וישלח את בנימן מפני שיצא ערב להשיבו אל אביו כדי שלא ימות הזקן מדאגה מדבר בנימן בנו. ולפי שלא יאמר יוסף שהיה זה תחבולה מיהודה כדי להוציא את בנימן מתחת ידו ושלא היה אמת צער אביו ואהבתו את בנימן לכך זכר לפני הענינים אשר קדמו להוכיח מהם שמתחלה ידע יוסף אהבת הזקן את בנימן ומעתה ידע שלא היה יהודה מחדש מלבו הטענה הזאת מצער אביו.

ומפני שהיה יוסף שליט על הארץ לא יעשה עול מפורסם וכמו שאמר חלילה לי (פד) כי האלהים אני ירא (פ"ה) חשב יהודה שאין ראוי לדבר אליו בפרסום בפני הכל שיקח אותו לעבד תמורת בנימן כי היה זה עול גלוי שיפטור את החוטא ויעניש תחתיו את הנקי והוא כבר אמר האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד ר"ל הוא ולא אחר. ומפני זה הוצרך יהודה לדבר אליו בקשת התמורה והחלופים בסתר ובלאט שישמעהו הוא לבדו ולא ידעו ולא ישמעו ממנו הזרים שיושבים בבית כי היה זה כמי שנודר שוחד אל השופט שצריך שידור אותו בלאט וחשאי.

וזה ענין ויגש אליו יהודה כי הוא היה בבית יוסף ואנשים רבים שמה והוא היה מדבר על ענינו. וכאשר רצה לדבר מענין החליפין נגש אליו לדבר עמו בלאט וזהו **ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני** ר"ל עתה ידבר נא עבדך בסתר באזני אדוני ולא באזני כל העם אשר בבית ולפי שהיה לו לדבר בענין ערכותו שהיה מיוחד אליו מבין שאר אחיו לכן אמר בי אדוני ר"ל בי אדוני הצער והעון הזה

מסורת המדרש

זילקוט כון רמו ק"ג וילקוט יהושע רמו כ"ב. מרגוס ירושלמי.

חידושי הרד"ך

פצ"ג ד בלב איש כו' לבאר עמוקה כו' הכל דולין ממנה. שעצה עמוקה היה בלב יוסף להתפייס עם אחיו בסוף והורה ע"י תבונתו דלה העצה מעמקי לבבו והשקה לכל אחיו שנהנו כולם מעצה זו שנשקם יוסף וכלכלם. (ובריש שהיר וקד"ר משל זה ושמ שייך לשון התחילו הכל דולין ממנה ולכן נקט כאן גם כן לשון זה אע"פ דיאנו שייך כ"כ).

אמרי יושר

ו אי למיפצע קיסין אנא. והו כי אדוני תמצא צרכך ולא באחר כבנימין. בנימוסות שלנו. והו פ"י כי אדוני בתורתי ובנימוסי אסטון דבר.

ליקוטים

פצ"ג ו הגשה למלחמה כו' לפיוס כו' לתפלה. כי שם הגשה מורה על שמעריך עצמו לעמוד לפני גדול ממנו בבה ותעצומות נעלה מערכו. ולכן נכלל בו או לשון מלחמה או לשון פיוס. להראות צדקו או לשון תפלה אף שאינו כדאי רק מתפלל לפני שיעביר עונו. פשט להון. פירש שהורה אמר זאת כפירוש, שמה שירצה יעשה עמו אם למלחמה יעמוד נגדו ככה ואם לפיוס להראות כי האמת אחר ולווכח עמו יעשה עמו, כי בראי יראה כי אתו הצדק ואם לתפלה יבקש מלפניו עד שיכמרו רחמיו עליו. ולא ביה. כלומר מה תבקש ממנו שיהיה בנימין עבר לך. תשמש בי ככל מה שתרצה אף מעבורות הבזויות והכבדות אך לא ביה (אשד הנזילים).

זה יהודה. ע"י מ"כ וכוונת דרשה זו מבואר לקמן פצ"ה סס"א. מאלמים אלומים. ואלומים עושים מיד אחר הקצירה. וכמ"ש הזורעים בדמעה ברנה יקצרו וגו' עד נושא אלומותיו. דורך ענבים. ואע"פ דשם הדריכה של קשת וכאן של ענבים שם

דריכה אחת לגו"ש. בחבלי אדם אמשכם. לעיל ר"פ פ"ו ותבין כאן. והטיפו ההרים. וכמש"ל ר"פ צ"ט הרים גבנונים על השבטים וצ"ע שהרי לא אמרו כלום אלא מיראתם מהם חשבו כמו כן בלבם. ויתכן שפירש שאמרו זה לזה. ור' יהודה ור' נחמיה ור"ג. כאן חסר ורבנן וכן הוא לעיל פמ"ט רס"ח וכדמפרש והולך. למלחמה. לקמן פ"ו זו ס"ז. ויגשו בני יהודה. לבקש מיהושע על נחלתם. וכאן כמ"ש בסוף הסי' מילין רכיכין. לתפלה. לה' וכמו הראיה מאליהו ואולי הכוונה בקשה מיוסף כמ"ש ועתה ישב נא עבדך. ר' אלעזר אמר פשט להון. עיין מ"כ גירסת הילקוט וכ"ה לעיל פמ"ט ר"א פשט לון ופי' דר"א טובר כדעת כולם. בי ולא ביה. ע"י שמ"ר פ"ג ס"ד וכמ"ש בי נשבעתי. ביה את מעביר. צעקה על דין קשה לעיל פצ"ב ס"ס א' ע"פ מדת ממעל בל"י. הורידהו אלי. ואשימה עיני עליו ועמ"כ ולא די שהעלמת עיניך מלהיטיב לו עוד אתה רוצה להרע לו הרי נסמו עיני לבך. בנמוסיות שלנו. שמ"ש ידבר נא עבדך דבר שתיבת דבר מיותר לדרשה על דבר תורה כמ"ש שמ"ר פל"ח ס"ג וס"ד וזה הדבר ע"ש ופי' דבר תורה השייך לענין מכירת עבד בעבור גניבה ודעת חז"ל שהאבות והשבטים ידעו כל התורה וכמש"ל פצ"ד ס"ג עגלה ערופה וכמ"ש אצל אברהם וישמור מצותי חקותי ותורותי

לז (ז) והנה אנחנו מאלמים אלמים.

ודרך ענבים זה יהודה (וכ"ה ט יג)

פי דרכתי לי יהודה קשת. במשך

הנרע זה יוסף שמשך זרעו של

אביו והורידו למצרים פדכתוב

(הושע יא ד) בחבלי אדם אמשכם.

(עמוס ט יג) והטיפו ההרים עסים,

אלו השבטים, אמרו מלכים

מדינים אלו עם אלו אנו מה

אכפת לנו.

ו דבר אחר ויגש אלו יהודה. ר'

יהודה ר' נחמיה ורבנן, ר' יהודה

אומר הגשה למלחמה היך מה

דאת אמר (שמאל ב י יג) ויגש יואב

והעם אשר עמו למלחמה. ר'

נחמיה אומר הגשה לפיוס היך

מה דאת אמר (הושע יד ו) ויגשו בני

יהודה אל יהושע לפיוס. רבנן

אמרי הגשה לתפלה (מלכים א יח לו)

ויגש אליהו הנביא ויאמר ה'

אלהי וגו'. ר"א אמר פשט להון

אם למלחמה אני בא אם לפיוס

אני בא אם לתפלה אני בא. פי

אדני בי ולא ביה, אם למלא

מיא אנא, אם לשמשא אנא אם

למפצע קיסין אנא. דבר אחר פי

אדני. ביה את מעביר עלינו

אדני, שקף אמרת לנו הורידהו

אלי וגו', זו היא השמת עין,

נהפך הדבר שאמרת לסמיות עינים. אמר ר' סימון בנימוסות

והנה אנחנו מאלמים אלומים. שהכוונה בזה שתבואותיו נשמרה ושלחן מתרקות כדעיל פ"ד. וא"כ הוא הקוצר לבדו כי זולתו לריק יגעו והרי כאילו לא קצרו. אלו השבטים. משום שדרוש קרא הנה ימים באים

ביהודה ויוסף שהגישו ונועדו

יחדיו הביא אגב זה סמך גם כן

מאמר השבטים מלכים מדינים

אלו עם אלו במאמר והטיפו

ההרים עסים. אלו השבטים.

שבכ"מ הנדולים נקראים בשם

הרים כדרשו חז"ל אין הרים

אלא אבות. ונטפו שפתותיהם

עסים כלו דברים נוחים וטובים

כ"ן עסים ולא יצאו לריב מהר

(מת"כ). ו הגשה למלחמה.

לערוך עמו דין וטענה. או

מלחמה ממש וכדלקמן ועיין

לעיל פ"מ ט"ס סימן י"ג. ר' אלעזר

פשט להון. כן צריך להיות וכן

הוא לעיל פ"מ ט"ס ובילקוט

ור"ל שלמד להון כסדר בלא

פלוגתא. [ה] בי אדני בי ולא

ביה. אע"ג דבי בכ"מ לי בקשה.

מ"מ דריש דרמיו ביה גמי הוא

בי ולא ביה כלומר בי תמצא

כל מה שאתה רוצה ולא בו

בבנימין. והוא מ"ש אח"כ ישב

נא עבדך תחת הנער. אם

למלא מיא כו'. להיות שואב

מים אנכי טוב ממנו. אם לשמש

אנכי טוב ממנו ואם לבקע עצים

אנכי טוב ממנו. ביה. דרש בי

לשון ביה שהוא ענין זעקה

ותרעומות על דבר עוות הדין.

וכי זו היא השמת עין כו'. שאמרת ואשימה עיני עליו

שפירושו אשים עיני השנחתי

עליו לטובה. ומצר זה אפי' אם

היה פנים קצת לחיובו היה

ראוי לך להפך בזכותו לקיים

הכפתוך. ועכשיו נהפך הדבר

לסמיות עינים שאע"פ שאתה

מרגיש שדבר זה היה עליה

עליו מאת אחד מאנשי הבית.

אתה מעלים עין מראות במראות

המשפט. ואין לך עוות הדין

גדול מזה. בנימוסים שלנו כו'.

לאו דיהודה קאמר האי ליטנא

רש"י

מעביר עלינו. זעקה אמה מעביר עלינו אמה עושה אומנו שנועק ונכרז עיוות דינו צשווקיס. שכך אמרת לנו ואשימה עיני עליו אין זה השמת עין אלא אסימות עין. אמרו לו בנמוסותינו בתיב. נחוקי התורה שלם יטלם ואם אין לו וגו' וזה יש לנו לשלם.

מתנות כהונה

רוצה הריני מוכן כו'. ובילקוט גרס ר' אלעזר פשט להון. בי אדוני כו'. כלומר כי ממלא כל מה שאתה רוצה ולא בו בנימין. אם למלא כו'. אם אמה רוצה ממנו להיות שואב מים אני טוב ממנו ואם לשמש גם אני טוב ממנו ואם לבקע עצים אנכי טוב ממנו. ביה. לשון נער ויללה שיש עלינו לנעוק עליך חמס וע"ל צפרסה י"ב. אלי וגו' גרסינן. ר' אלעזר עין. לשון נפל על לשון צמילוף סמ"ך צשי"ן. בנימוסות. נכרז חוק ונימוס שלנו.

והטיפו ההרים עסים אלו השבטים. לזכו דברים נעימים כמו והטף אל דרוס. ו בי ולא בו. מוטב להשתעבד ני ולא בו. אם למלא מיא אנא מוטב. אם למלאות מים הריני מומן. אם למשמשא אנא. כלומר אם לשמש כעבד הריני מומן. אם למפצע קיסין. לבקע עטים אני. ביה את

יהודה נילקוט מסיים דכתיב ארכיז אפרים יתרוש יהודה. ה"ג זה יוסף. שנאמר והנה וגו'. ה"ג זה יהודה שנאמר כי וגו'. אלו השבטים. שכל מקום הגדולים נקראים בשם הרים כדכתיב שמעו הרים את ריב ה' ודרשו חז"ל אין הרים אלא אבות ונטפו שפמוהים עטים כלומר דברים נוחים וטובים כ"ן עסים ולא היה נפתים לנאת לריב מהר. והטיפו הרים גרסינן. ו פשט להון. יהודה היה מפרש כל אופן כוונת ליוסף ואמר לו אם למלחמה אמה

פניך כראות פני אלקים, אל יחר אפך על זה שאני מחשיב פרעה ועבדו זה כמוך, אדרבא זה ירגיש הקב"ה ויעשה נס.

ואומר אני כיון שזכינו לדין דהאי אדוני קאי גם אהקב"ה, נתקיים לבסוף כי כמוך כפרעה, כי לבסוף אכלו המדינה ד' ידות והחומש לפרעה ולהלן מ"ז כ"ד, כך אכלה ארץ מצרים בטומאתם ד' ידות מישראל שמתו קטני אמנה בימי חושך, והחמישית קודש לה', וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים (שמות י"ג י"ח) כידוע (מכילתא בא י"ב), (דרשות דף צ"ה סור ג' בשער יוסף)

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני ידבר נא

עבדך דבר באזני אדוני וא"ל יחר אפך

בעבדך כי כמוך כפרעה. אמרו חז"ל (בי"ד צ"ג ה) הגשה לפיוס ולתפלה ולמלחמה. והנה לפיוס כפשוטו שהארץ בפיוסי דברים להפיק רצונו, ישב נא עבדך תחת הנער (להלן פסוק ל"ג), אך תקשי לתפלה היינו לפיוס. והנראה, תפלה להקב"ה, כמו שהשרשתי כבר כמה פעמים, שמדברים עם המלך או עם כל אדם ומכוונים כלפי מעלה, על כן בי אדוני כלפי הקב"ה אמר לתפלה... שנכנס יהודה

תפלה להקב"ה כמו שכתב רמ"ע (עשרה מאמרות מאמר אס כל חי ח"א סימן ז') בפסוקי נחמיה (ב' ד') ואתפלל אל אלקי השמים ע"ש. והנה כתיב כי כמוך כפרעה, י"ל אתה כפרעה או פרעה כמוך, כמו כעם ככהן (ישעי' כ"ד ב'), וכן פירש רש"י על ב' האופנים. עוד אקדים, דניאל אמר (ט' י"ח) הטוה אלקי אונך ושמע, מה הטיית אונך שייך בהקב"ה ית"ש, אבל כשהמתפלל בחוץ לארץ ושרי חוץ לארץ מבדילים בינינו לבין אלקינו, התפלל הטוה אלקי אונך להפקיע האויר ולהסיר הענן המפסיק מעבור תפלה. עוד אקדים, אסתר זימנה את המן שירגיש הקב"ה שהיא מכניע עצמה ומגדלת המן ויעשה לה נס כמבואר פרק קמא דמגילה (ט"ו ע"ב).

וזה"ש התפלל להקב"ה בי אדוני להקב"ה, ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני, פירוש הטוה אונך ושמע היינו באזני אדוני, כי בחו"ל כמוך כפרעה, מה פרעה הוא פרעה, ומ"מ כל עמו ישק על פי המושל הזה והוא מפסיק בינו לבין פרעה, ה"נ השר מבדיל בינינו לביניך, על כן הטוה אונך ושמע. ומה תפילתי, אל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה, כי אני מחשב פרעה ומכניע עצמי לפניו כלפני אלקים, כמו שאמר יעקב (לעיל ל"ג י') ראות

ח. מאמר זה הוא משנת תקצ"ב, ועיין במאמר הבא מדרשות (דף צ"ד) משנת תקצ"ד, ובהערה שם.

ט. וז"ל הרמב"ן בפ' עקב (דברים י"א כ"ט): ולדבקה בו (שם), ויתכן שתכלול הדביקה לומר שתהיה זוכר השם ואהבתו תמיד, לא תפרד מחשבתך ממנו בלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, עד שיהיו דבריו עם בני אדם בפיו ובלשונו, ולבו איננו עמהם, אבל הוא לפני ה' עכ"ל. ועיין בהשלמות ומילואים עמוד רפו.

מאמר זה הוא משנת תקצ"ד, וע"ע במאמר הקודם משער יוסף (דף צ"ה) משנת תקצ"ב. ועיין בכת"ס בפרשתינו (עמוד ר"ז ד"ה ויגש) משנה ההיא, שכתב: יגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני וגו', כבר כתבתי לעיל בדברי יהודה רמז תפלה להקב"ה עכ"ל. ובדרשות (דף קפ"ב סור א' ד"ה ולבוא) משנת תקע"ט, כתב: דרכם של אבותינו הראשונים ז"ל בעמדם לפני המלך היו מבקשים רחמים ותחנונים מאת המלך, ונתכוונו באותן הדברים בעצמם להקב"ה... ועד"ו פירש בעשרה מאמרות (אס כל חי ח"א סימן ז') דברי נחמיה בן חכליה סימן ב' (ד"ה) ויאמר לי המלך על מה זה אתה מבקש ואתפלל אל אלקי השמים ואומר למלך אס על המלך טוב וגו'. ולא מצינו שהתפלל כלל, אלא שזה

ג. ח"ל: וכבר למדונו חכמים בדברי רניאל כשהיה לפני נבוכד נצר ואמר (דניאל ד' ט"ז) מראי חלמא לשנאך ופשריה לערך, שכלפי נבוכד שכינה אמר כך. וכן אני אומר בנחמיה (נחמיה ב' ב') כשאמר לו ארתחשסטא מדוע פניך רעים וכו', וכתיב (שם פסוק ד') ואתפלל אל אלקי השמים, היתכן שבין שאלת המלך לתשובת נחמיה יהיה שהות להתפלל בפנים אפילו תפילה קצרה. אלא מה היתה תפלתו, הדברים עצמם שהיה אומר לפני המלך ולבו לשמים. וכן באסתר (ע"י אסתר ז' ג' בחרגוס). ופשוט הוא ללמד בני יהודה לשית עצות בנפשיו שיהיה ה' לנגדינו תמיד, ולפניו תנוף מלתינו לפיוס ולבקשה ולכל צרכינו. אף כאן לכבוד העליון אמר יעקב (בראשית כ"ט י"ח) אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה, דכתיב בה (וימ' ל"א ט"ו ט"ז) יש שכר לפעולתך ויש תקוה לאחריתך, לפיכך היו בעיניו ימים אחדים (בראשית כ"ט כ'), ואליו התחנן (שם ל' ל"א) לא תתן לי מאומה, שיברור חלקו מן המובחר כל מום לא יהיה בו, לא לאהבת העושר אלא לכבוד שמים כדכתיב (שם) אשובה ארעה צאנך אשמור עכ"ל.

ז. כזה כן זה, שניהם שוים, שלא נאמר והיה העם ככהן (רש"י פסחים כ"ה ע"ב ד"ה מה), וכ"כ בחוקוני כאן.

ג. עיין בשבועות (ל"ה ע"ב): כל מלכא אמורים בדניאל חול חוץ מזה שהוא קודש (ונאל ב' ל"ז) את מלכא מלך מלכיא די אלה שמיא מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יתב לך. וי"א אף זה קודש שנאמר מרי חלמא לשנאך ופשרה לערך. אי סלקא דעתך לנבוכד נצר קאמר ליה, שנאותיה מאי ניהו ישראל, מילט קא לייט להו לישראל. ותנא קמא סבר, שונאי ישראל איכא, שונאי עובדי כוכבים ליכא.

ונגש גם למלחמה, היינו לדבר בוטה כמדקרות חרב", שאמרו חז"ל (שם) כמוך כפרעה שנלקה בצרעת על אמא שרה, אף אתה סופך ללקות. ויש לדקדק היכי רמיזא פרעה הזקן כאן, ולא נדברו זה עם זה אלא מפרעה מלך הארץ עתה.

ואומר על פי מאמר חז"ל פרק קמא דמגילה (ט"ז ע"א) ויאמר המלך ויאמר לאסתר המלכה (אסתר ד' ה'), כי [מי] שאינו מזרע מלוכה לא ידבר עם המלך פנים אל פנים בלי מתורגמן ומליץ בינותם. והנה יהודה ניגש עתה לדבר דוקא עם יוסף בלי מליץ², ואמר כי אדוני ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני, פירוש, כי תמצא איש אשר ראוי לדבר באזני אדוני בלי מליץ, ואל יחר אפך בעבדך שאני מזלזל בכבודך שאינך חשוב אצלי כמלך חלילה, אלא כמוך כפרעה, ואין ראוי למי שאינו מזרע מלוכה

לדבר עמך בלי אמצעי, אך כי הוא החשיבות הראוי לדבר גם עם פרעה בעצמו, כי הלא פרעה הזקן אבי אביו של זה, לקח אם אבי אבי לאשה והיתה מולכת ששה חודשים כמו שכתב רמב"ן פרשת לך לך³, ואחר כך נתנגע נגעים גדולים ועל כרחו החזירה לבעלה אבי זקיני, ומוכן שבזה לא ירדה מגדולתה וכבוד מלכותה, ואני מכני בניה אם כן ראוי אני לדבר עם פרעה ועמך. והיינו פיוס שאל יחר אפו, והיינו מלחמה, ומה אם פרעה שהמשילה במלכותו נלקה עליה, אתה שהוא פחות מפרעה ורוצה ליקח בנימין לעבד, ק"ו שתלקה, והכל רמוז בפסוק.

(דרשות דף צ"ד סור א' ד"ה ויגש)

ויגש אליו יהודה ויאמר כי אדוני ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני וא"ל יחר אפך

ואתם עלו לשלום (בראשית מ"ד י"ז), ראו (השבטים) כי בידו להמית ולהחיות והרי הוא מלך ממש, וא"כ ע"כ מבין שבעים לשון, שהרי במצרים אין מעמידים מלך אלא אם כן יודע בשבעים לשון, וע"כ מה שהעמיד מליץ הוא מפני כבודו, ע"כ נגש אליו יהודה עכשיו ואמר, ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני ממש, ולא ע"י מליץ, כי המליצה נשחתת כשמתרגם דבריו, ואל יחר אפך בעבדך כאילו אני חושדך כמערים להעמיד מליץ ומבין לשונינו, ז"א כי כמוך כפרעה, כי העמדת המליץ אינו הוראה לשלא תבין לשונינו אלא אתה כפרעה שאינו מדבר אלא ע"י תורגמן, ומפני כן אני מחלה פניך שתמחול עתה על כבודך ויכנסו דברי באזניך ממש בלי מליץ עכ"ל. ובעיקר הפירוש שרצה יהודה לדבר עם יוסף בלי מליץ, כ"כ בח"א מהרש"א סנהדרין (י"ז ע"א בסד"ה יחידין - הובא לשונו להלן בהערה לד), ובאלשיך כאן. ועיין להלן עמוד ז' מדרשות (דף צ"ט) שהביא מרן זצ"ל כן מדברי רבו בפנים יפות⁴. וכ"כ באור החיים, ובקדושת לוי, ובפה קדוש (מהג"מ יצחק זצ"ל מוואלאוין), ובבית הלוי, ועיין בשיעורי רבנו מאיר הלוי עה"ת (ירושלים תשע"ח), וברשימות תלמידים מרן הגר"ז עה"ת (תנינא - חשפ"ב לפ"ק).

יג. לע"ע ל"מ. וז"ל השער יוסף (נדפס בסוף חידושי סוגיות ירושלים תשכ"ט - עמוד רמ"ח): ר"ל שלקחה שתהיה אשתו המולכת כמבואר כמאמר שכתב הח"ס מאוחר מדרשה זו⁵, הנדפס בתו"מ מהדו"ק בפ' לך לך ד"ה אמרי נא וכו' עשה ותבין עכ"ל. וז"ל התו"מ: למה אמרת אחותי היא ואקח אותה לי לאשה (בראשית י"ב י"ט). ופירש רמב"ן (שם) לאשה מולכת ולא לפילגש עכ"ל. אולם מש"כ מרן זצ"ל ששה חודשים וכו', אינו מיושב.

בעצמו מה שאמר למלך אם על המלך טוב הוא בעצמו תפלה למלך עליון ית"ש. והיה זה כיון שמלך התחתון יושב מושב אלקים בארץ, רשאי לשתף עמו שם שמים בכוונה אל הקב"ה עכ"ל. ודרשות (דף צ"ה סור ג' ד"ה ב) משנת תקצ"ה, הובא להלן בפסוק הזה עמוד ד, כתב: כבר כתבנו כמה פעמים שהצדיקים מדברים עם מלכותא דארעא וכוונתם למלכות שמים עכ"ל.

ובחת"ס וישלח (עמוד קס"ד ד"ה כה) משנת תקס"ג, כתב: יעקב היה נזהר מבלי לקרוא עשו אדון להשתעבד תחתיו, וניהג עמו כדניאל עם נבוכדנצר שאמר (דניאל ב' ל"ז) אנת מלכא מלך מלכיא, וכוונתו על הקב"ה, ונחמיה אמר ואתפלל אל אלקי השמים, ופירש בעשרה מאמרות שאותן הדברים שדיבר עם המלך, הוא בעצמו היתה תפלה אל ה', והמלך חשב שהדברים מוסכים עליו, וה"נ אמר (בראשית ל"ב ה') כה תאמרן לאדוני, היינו הקב"ה, תאמרן אליו יתברך כה, ויהיה לעשו, הדברים שתדברון לעשו יהיה כל כוונתכם אל ה' וכה תאמרן כלפי ה' וכו' עכ"ל. ובחת"ס ויצא (עמוד קנ"ט ד"ה לוא) כתב: והנלע"ד דאע"ג דרחל דיברה עם אביה, מ"מ היתה כוונתה לדבר עם השי"ת ולבקש ממנו שאל יחר שלא בטחה בו, אמרה (בראשית ל"א ל"ה) אל יחר אף אדוני, הוא השי"ת, וכמו שאמר דניאל כן לנבוכדנצר (דניאל ד' ט"ז) מרי חלמא לשנאך וגו', ה"נ אמרה להקב"ה שאל יחר אפו בה וכו' עכ"ל.

יא. לשה"כ משלי (י"ב י"ח), ופירש"י: שמסכסך את הבריות וגורם להם להרוג.

יב. ובחת"ס בפרשתנו (עמוד ר"ז ד"ה כי הא) משנת תקס"א, כתב: עתה שדן (יוסף) דינו לעצמו, הוא יהיה לי עבד

ד. עיין העתק לשונו לעיל בהערה ו. ומש"כ בח"א מהרש"א ר"ה (ג' ע"ב ד"ה יין), ובספר נועם אלימלך עה"ת (ר"פ וישלח).

ה. עיין להלן בהערה טו שלבן היה מלך.

ו. נדפס לראשונה בשנת תקפ"ה.

ז. ררשה רידן היא משנת תקצ"ד, ומאמר בתו"מ הוא משנת תקצ"ח - כ"כ בשער יוסף הנדפס בסוף חת"ס חלק בראשית עמוד רס"ח.

שלא יכול לחשדו, דיש לדקדק אומרו (לעיל מ"ד י"ז) חלילה לי מעשות זאת וגו', וקשה מאי חלילה הרי הדין כן הוא שיהיו כולם עבדים, ואין ראוי לשופט הארץ לוותר לגנבים, בשלמא אשר על ביתו אמר (שם פסוק י') ואתם נקיים, היינו שנתברר לו צדקתם על ידי הק"ו הן כסף וגו' (שם פסוק ח'), אבל יוסף לא אמר נקיים כי עשה עצמו כאילו לא ידע מזה ואינם נקיים בעיניו, ואפילו הכי ואתם עלו לשלום, וקשה אמאי.

י"ח להוציא עצמו מחשד לאמור כת בחורים נפלאים במעשיהם ראה"ו ורצה להביאם בעול עבודתו, והעליל מרגלים אתם, ומתוך הדברים שמע שיש להם עוד אח קטן והתאוה גם לזה, על כן עשה תחבולה שיביאוהו לכאן, ושוב לקח כולם לעבדים, ולהוציא עצמו מחשד זה אמר אתם עלו לשלום והנער יהיה עבד, ואם כן כבר יצא יוסף מחשד, ואם כן כל דברי יהודה אך למותר. גם יש לדקדק מה שאמר בסוף ועתה ישב נא עבדך תחת הנער, מאי לשון ועתה, גם מה טענה היא זו מפני מיתת הזקן יפטר בנו הגנב.

י"ט כל הנ"ל אקדים, כי גדולה השנאה ששונאים אומות העולם ומלכיהם ושריהם של מעלה² את ישראל מחמת קנאת הדת וקרבות השי"ת לנו, וכן כתב והארץ רמב"ם באיגרת תימן ע"ש³, על כן סיים משה רבינו ע"ה

ויגלה אזנו מה ששמע או נמסר לו כענין ויבוא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה שהיה שר שלו עכ"ל. ועיין מש"כ בפי' וירא בהערה רג. ובחת"ס וישלח (עמוד קס"ו ד"ה וישלח) כתב: הלא לכבוד אברהם נגלה אלהים הוא השר אל אבימלך, ולכבוד יעקב נגלה ללכן בחלום עכ"ל.

יח. מאמר זה הוא משנת תקצ"ה, ועיין לעיל עמוד ב בפסוק זה, משער יוסף בדרשות (דף צ"ה) משנת תקצ"ב. ועיין במאמר הקודם מדרשות (דף צ"ד) שנת תקצ"ד, ובהערה י'.

יט. עיין רש"י להלן נ' כ"א.

כ. עיין בפ' לך לך עמוד קיד בפסוק בעצם היום הזה, מחת"ס שנת תקצ"ה, בדר"ה והנה קושיא.

כא. וז"ל: רעו שזאת היא תורת ה' האמיתית שניתנה לנו ע"י ארון כל הנביאים הראשונים והאחרונים, שבתורה הזאת

בעבדך כי כמוך בפרעה. כבר כתבנו כמה פעמים שהצדיקים מדברים עם מלכוחא דארעא וכוונתם למלכות שמים". ועד"ו אפרש כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראינו אליו (וכדים ד' ז'), ויש לדקדק כיון דמדבר מגוי גדול הוה ליה למימר כמונו ולא כה' אלקינו, ומה לשון בכל קראינו אליו. אבל אמר מי גוי גדול היינו מלך גדול כגון אבימלך"ו ולכן"ו, אשר לו אלקים היינו שר שלו"ו, קרובים אליו כה' אלקינו, שהוא קרוב לגוי גדול ההוא לצורך הצדיק, יותר ממה שהשר שלו קרוב אליו, יותר מזה הקב"ה קרוב אליו ומדבר עמו לצורך הצדיק. בכל קראינו אליו, אם תפרשהו כפשוטו אם אנחנו קוראים לה' אלקינו הוא עושה רצוננו אפילו לגלות עצמו אל הערל. אך לענינינו י"ל בכל קראינו, אל הגוי גדול שאנו מדברים עם מלך הגוים, וכוונתנו למלכות שמים, והקב"ה שומע גם תפילה כזו. והכי נמי אמר יהודה כמדבר אל יוסף וכוונתו היתה אל הקב"ה, ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני ית"ש"ו, ואל יחר אפך בעבדך שאני חפץ שיתן ה' רוחו אל זה העומד במקום פרעה ויושב על כסא טמא שלו, אל יחר אפך עלי בדבר הזה.

ועתה נבוא לדקדק בדברים הפשוטים, מה שדיבר עם יוסף שאין להם שחר ולא ענין כלל, וכבר כתב רמב"ן (כאן) שרצה לרמוז לו שהכל בעלילה, ואני אומר שכבר נשמר יוסף מזה

יד. עיין במאמר הקודם, ובהערה י'.

טו. שאמר על עצמו (בואשית כ' ד') הגוי גם צדיק תהרוג (שער יוסף). וז"ל הרד"ק: אם תהרגני כאילו נהרג עמי, כי אני מלך מנהיג אותם במשפט, ואם אינני, כאילו הם מתים עכ"ל. ולפי"ו יתפרש תיבת גוי על מלך.

טז. וז"ל שר"ת משפט צדק (מהג"מ מאיר מלמד זצ"ל - שאלוניקי שע"ה - ח"ב סימן מ"ח ד"ה אלא שיי"ל): ...דלכן שכתת ברית הוא בעדו ובעד כל אנשי עירו, שוראי מלך היה עליהם וכמו שמצינו שאמרו רז"ל הובא בילקוט פ' ויהיו חיי שרה (רמו ק"ט) שבתואל היה מלך, ומת כלילה שהלך אליעזר לקחת את רבקה לפי שהיה בועל כל הבתולות"ו, ומסתמא לָקָן בנו מֶלֶךְ אחריו עכ"ל (הובא בשירי כנסת הגדולה י"ד סימן רכ"ח סעיף ל"ה ד"ה והנכון אצ"ל). ועיין בהשלמות ומילואים עמוד רפז.

יז. עיין בשל"ה (תורה אור פ' לך לך). ועיין בדרושים ואגדות (עמוד כ"ה ד"ה אלא) שכתב: שיבוא אליו שרו של מעלה

ח. עיין בפי' תולדות בהערה כ לשון הילקוש.

ספר תורה (דברים ל"ג כ"ט) בויכחשו אויביך לך ואתה על כמותימו תדרוך, דהו"ל לברך שלא יהיו לנו אויבים כלל, אלא שזה אי אפשר, אפילו לעתיד לבא שיהפך אל עמים שפה ברורה יחד (צפניה ג' ט'), מכל מקום עוד יתגדלו ישראל יותר ויותר ויתקנאו בהם²², אלא כשעושים רצונו של מקום נתקיים ויכחשו אויבך לך, שאינם מראים השנאה, אדרבא נראים כאוהבים, אבל כשאין עושים רצונו של מקום מראים השנאה להדיא. ועל דרך הלצה

אמרת²³ מה שאמרו חז"ל שלהי סוטה (מ"ט ע"א) בעקבתא דמשיחא שרו חכימיא למהוי כספריא וכו' ועמא דארעא אזלא ודלדלה, היינו טעמא דצריכים לסבול עונש מידה כנגד מידה, חטאנו בשנאת חינוס (יומא ט' ע"ב), ונמסרנו ביד שונאינו, אך איננו שנאת חינוס, כי אם מחמת קנאת הדת, ואם כן במה יכופר עון להביא משיח צדק עולמים, על כן שרו חכימיא וכו' ועמא דארעא אזלא ודלדלה כמעט כגוים, אם כן שנאת אומות העולם עלינו עתה שנאת חינוס

הבדילנו הבורא משאר בני העולם שנאמר (דברים י"ט ט"ו) רק באבוהיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם ככם מכל העמים כיום הזה, ואין זה לפי שהיינו ראויים לכך, אלא בחסדו של בורא וטובו שהתחסד אלינו והטיב לנו בשביל שקדמו לאבותינו מעשים טובים בידיעת הבורא ובעבודתו, שנאמר (שם ד' ז') לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכך וגו', ומפני שיחד אותנו הבורא במצותיו ובחוקותיו והתבארה מעלתנו על זולתנו בכללותנו ובמשפטיו, שנאמר (שם ד' ח') ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים וגו', קנאונו העכו"ם כולם על דתנו קנאה גדולה, וילחצו מלכיהם בשבילה לערער עלינו שטנה ואיבה, ורצונם להלחם בה' ולעשות מריבה עמו ואלקים הוא ומי ירב לו עכ"ל.

(שבת שם) סיני שירדה שנאה לאומות העולם, והנה י"ל שע"י המצוות אנו מובדלים מאומות העולם ומושנאים כאחז"ל ואיכ"ר א' נ"ו) על פסוק (א' כ"א) כי אתה עשית. וי"ל נמי בהיפוך, ע"י שאנו שונאים מעשיהם והוקותיהם זכינו להתקרב לעבודתו, והוא האמת, כדכתיב ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, ולא בהיפוך לומר שע"י שאתם לי אתם מובדלים מן העמים, אלא ע"י ההבדל מן העמים אתם לי עכ"ל. וכנראה שפירושו הוא לפי פירושו הרמב"ם, רבינו בחיי, והר"ן הנ"ל.

אולם עיין בפרש"י שם שכתב: שנאה לאומות העולם, שלא קיבלו בו תורה. הרי דס"ל דהשנאה היא מהקב"ה לאומות העולם. וז"ל העיזון יעקב שם: אין הכוונה שאומות העולם שנאים דא"כ היינו חורבה שירדה חורבה לאומות העולם, אלא ה"פ שירדה שנאה דהיינו שהם שונאים אותנו כדאיתא במדרש (איכ"ר א' נ"ו) בשביל התורה והמצוות שאנו מקיימין הם שונאים אותנו יותר מכל האומות, וכן פירש"י באיכה בפסוק שמעו כי נאנחה אני כי אתה עשית ע"ש עכ"ל, ובעיני כל חי (מהג"ם חיים פאלאגיי זצ"ל - שם) אחר שהביא את דבריו, כתב: ואולם חז"ל במדרש רבה במדבר (א' ה') אמרו בהדיא חז"ל הר סיני שבו שנאו אומות העולם להקב"ה, ונתן להם אפופסים (גזר דין - עץ יוסף), שנאמר (ישעי' ס' י"ב) והגוים חרוב יחרבו, וצ"ע עכ"ל. ועיין מש"כ כזה בספר איי הים (בעל מח"ס אפיקי יהודה) במס' שבת שם. ועיין היטב בדרשות (דף רמ"ז טור ד' ד"ה זכור, ודף ר"צ טור ב' ד"ה אל) שפירושו הוא לפי פירש"י הנ"ל.

חז"ל רבינו בחיי (ויקרא כ' כ"ו) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. חכמת התורה חייבה לנו להיותנו מובדלין במאכלינו ובמשתינו ובמלבושינו²⁴, ומתוך שאנו מסוגלין במצוות התורה הם מקנאים בנו ומתוך קנאתם ישנאו אותנו, וכענין שדרשו חז"ל (שבת פ"ט ע"א) הר חורב שמו (שמות ל"ג ו') ולמה נקרא שמו סיני (שם י"ט א'), שמשם יצאה שנאה לעובדי גלולים עכ"ל. וכן מפורש במדרש לקת טוב (יתרו את י"ה): למה נקרא שמו סיני שירדה ממנו שנאה לעכו"ם שהן מקנאין את ישראל בתורתן.

ובספר עבודת ישראל עה"ת (חג השבועות ד"ה ביום הזה) כתב: בחודש הזה כיון שקרבו לפני הר סיני נתגלה גם כן שיוכלו לקרב את עצמם להקב"ה ולקבל התורה ולקרב עצמן לפני הר סיני, סיני²⁵, מלשון שנאה שישנא לכל דבר רע, כמ"ש חז"ל סיני שבו ירדה שנאה לעכו"ם, רצ"ל למעשה עכו"ם עכ"ל.

ובדרשות הר"ן (דרוש ז') כתב: כבר נתברר שכל האומות ישובו לאמונתנו בכל פרטי המצות ודקדוקיהן כאמור, והוא אמרם ז"ל (איכ"ר ב' י"ג) מה אשוח לך ואנחמך (איכה ב' י"ג), לכשאשוח לך אנחמך, הפירוש ידוע, שכל הקטטות שבינינו והאומות הם מסיבת חלוף האמונה, כמו שאמרו בשבת... מאי הר סיני שירדה שנאה לאומות העולם עליו, וכמו שאמרו (שהש"ר ב' י"ד) אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני (שה"ש ה' ח'), הגידו לו שכל חלאים שהאומות העולם מביאים עלי אינם אלא בשביל שאני אוהבת אותו. והטעם כזה, מפני שהבדילנו הש"י מכל האומות שלא נתחתן בהם ושלא לאכול המאכלות האסורות, והרחיקו וההבדל מביא על כל פנים לידי זה, ולפיכך אמרו, לכשאשוח לך אנחמך, כלומר, לכשאשוח לך שאר האומות שכולן יהיו באמונה אחת עמך אנחמך, כי אז תהיה הנחמה שלימה שאין אחריה דאגת מלחמה ושנאת האומות הנ"ל עלינו עכ"ל.

כב. עיין כפ' בחוקותי (כ"ו ו' ז'): ונתתי שלום בארץ וגו' ורדפתם את אויביכם. וכתב הרמב"ן: שיהיה שלום ביניכם ולא תלחמו איש באחיו... אבל אתם תרדפו את אויביכם לצאת אליהם למלחמה וינוסו עכ"ל, והנה לדעת הרמב"ן (שם ובפסוק י"ב) דהברכות הנ"ל יתקיימו רק לעתיד לבא. א"כ חזו"ן דאף אז יהיו אויבים ושונאים את ישראל.

ובחת"ס בהר (עמוד ס"ז ד"ה א"ג) כתב: אמרו חז"ל בפרק ר"ע

כג. עיין בהשלמות ומילואים עמוד רפח.

ט. עיין להלן עמוד נג בפסוק לכולם נתן לאיש חליפות, מדרשות (דף פ"ב) ובהערה רלו. ולהלן בהערה תקמב. ובהשלמות ומילואים עמוד רפז.
י. עיין בהשלמות ומילואים עמוד רפח.

בנימין ויהיה הוא עבד, על כן ויגש אליו בקירוב, ויאמר בי אדוני, כבר כתבתי כי דיכר אל הקב"ה, כי אדוני שתשרה שכינה בתוך טומאה, כמו שאמרה אסתר בבית הצלמים (תהלים כ"ב ב') אלי אלי למה עזבתני (מגילה ט"ו ע"ב). ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני, וכן התפלל דניאל הטה אלקי אזנך ושמע (דניאל ט' י"ח), כמו (תהלים ק"ל א-ב) ממעמקים קראתיך תהיינה אזנך קשובות, כי הקב"ה רחוק ממנו בארץ טמאה, על כן צריך להתפלל הטה אלקי אזנך, וכתוב (שם ק"ג ה' ד) המגביהי לשבת, בהסתר פנים וריחוק מקום רחמנא ליצלן, ומשפילי לראות בשמים וארץ, בעין אחת כצבי"י. המגביהי לשבת, אתי דכא, ולא אשכון את דכא, אלא אתי דכא (סוטה ה' ע"א)^כ, על כן מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון, אבל אין זה טוב, אלא יותר טוב הטה אלקי אזנך ושמע.

והייבן ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני ואל יחר אפך בעבדך שאני מטריח לשכון בתוך טומאתם, ומה אעשה כי כמוך כפרעה רחמנא ליצלן, חוצפא כלפי שמיא מחשב מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא, כמו שאמרו חז"ל במסכת מגילה (ט"ו ע"א) גבר מלכא עילאה ממלכא תתאה. וכלפי יוסף אמר בי אדוני, אני בעצמי, ואיני מבלבל בדעת מחמת רוגז או פחד ותחשבני כפתי וסכל מחמת בלכול הדעת, לא כן, הוי יודע אדוני

כ"מ דף ל' ע"ב ד"ה לא חרבה, וכתבו דהא והא גרמא עיי"ש... לכך נראה על פי קבלה אמיתית מרז"ל במסכת פסחים שם, גדולה שנהא ששונאים ע"ה את הת"ח יותר משנהא ששונאים אומות העולם לישראל, והנה לפעמים ע"ה חושב וטועה, דאיהו סוכר על אחד שהוא ת"ח, כי לא יודע להבדיל איזהו תלמיד חכם, ושונא לו כמשפט טבעו, והוא באמת שנתא חינוס, כי האיש הזה לא גמיר ולא סביר, אם כן סיבת עויבת התורה גרמא שנתא חינוס והא והא גרמא, וצדקו יחדיו והבן עכ"ל.

כו. עיין כפ' לך בהערה תקה.

כז. תוס' חולין (דף ג"ט ע"ב ד"ה והרי צ"ב) בשם המדרש (שהש"ד ח' י"ט) (שער יוסף), ועיין בהשלמות ומילואים עמוד רפח.

כח. ז"ל הש"ס: [אשכון] ואת דכא ושפל רוח (ישעי' נ"ז ט"ו). רב הונא ורב חסדא, חד אמר אתי דכא, אני מגביהו עד ששוכן אצלי, והיינו אשכון את דכא - רש"י. וחד אמר אני את דכא, אני מרכין שכינתי אצלו - רש"י. ומסתברא כמ"ד אני את דכא, שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני, ולא גבה הר סיני למעלה.

היא^כ, ועל ידי זה יכופר עון שנאת חינוס, והלציי הוא^כ.

נחזור להנ"ל, כי גם באבותינו היתה שנאתם, ואמרו אי ימול אברהם יהרגוהו^כ, ופלישתים סתמו הבארות וגזלו ממנו ומיצחק, ולבן ועשו עם יעקב, אלא שנתקיים בהם ויכחשו אויבך לך, ושמוהו נשיא אלקים (לעיל כ"ג ו'), ופרעה קיבל ברכת יעקב (להלן מ"ז ו'), והכל בכחש ובכזב, ואין תוכם ככרם, ואם אפשר לא חזו, מזלייהו חזה (מגילה ג' ע"א). וזהו שחשד יהודה את יוסף, הרי כמוך כפרעה ששונאים אותנו ואת אבותינו, ויען שמעת ממנו רב אהבת הזקן להבן ההוא רצונך לעכב הילד אצלך למען ימות הזקן, והיינו אחר ששמע יהודה שאמר חלילה לי כנ"ל להוציא עצמו מחשד, נגש אליו ואמר שמעני אדוני עדיין נחשדת שתרצה להמית הזקן, ואם תרצה להוציאך מחשד ועתה ישב עבדך תחת הנער והנער יעל, אז ידעו כולי עלמא כי צדקת בדבריך.

(דרשות דף צ"ה טור ג' ד"ה ב')

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני וא"ל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה. יראה שהרחיקו ממנו בכל עת שלא יתו מצינורא של ערל טמא ולא יטמאו בהבל פיו של ערל, בעל ערות הארץ, ועתה כי יאש יהודה את עצמו או מעולם הבא או ישיב

כד. עיין כפ' וישלח עמוד ל בפסוק וירא כי לא יכול לו, בדה"ת ותחילת העונש, משו"ת ח"ו (סימן פ"ו) ובהערה קנו.

כה. ועיין בדרשות (ערי"ה טור ד' ד"ה אני) שכתב: שמעתי בשם מורי בהפלא"ה ע"ד הלצה, משום כך עתידה תורה שחשתכח (שבת קל"ח ע"ב), ושרו חכימא למהוי כספריא וספריא כעמא דארעא (סוטה מ"ט ע"א), כדי שתסור השנאה מה ששונאים עמא דארעא לתלמידי חכמים (פסחים מ"ט ע"ב), ויתבטל חטא שנאת חינוס ורפח"ח עכ"ל.

ועיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א הקדמה הראשונה ד"ה נאם) שכתב: ...אנשים רקים קנאוני, אשר מאסתים לשית אותם עם כלכי צאני, וסיבת שנאתם וגם קנאתם כי הייתי התלמיד חכם בעיניהם ונבון נגד פניהם, ונשכונני כחמור כדבר האמור במשפט חרץ מפי רבי עקיבא כשהיה עם הארץ (פסחים מ"ט ע"ב), והמה שגו וחעו, ולא ידעו כי אין בי שמינית שבשמינית מתלמידי חכמים, שנאתם גדלה מחכמתי עשרת פעמים, אז אמרתי הלציי, הקשתי לשאול, דאמרו ז"ל (יומא ט' ע"ב) חרבה ירושלים משום שנאת חינוס, הא מקרא מלא כתיב (ירמיה ט' י"א) על מה אבדה ארץ על עזבם את חורתי, וכיוצא בהם מקשים בתוספות במסכת

ו י ג ש

ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף. (מ"ה ג)

במשך כל הזמן מאז באו בפעם הראשונה למצרים לשכור בר, ויוסף התנכר אליהם וידבר אתם קשות וחשדם במרגלים, שאלו איש לאחיו קושיות הרבה, מה זה ועל מה זה, חפשו עצות והאשימו איש את אחיו. וכן בפעם השני' תמהו ושאלו, מה זה עשה א' לנו? עד ששמעו מפי אחיהם את שתי המלים הללו, "אני יוסף" ומיד סרו הקושיות, התמיהות והספקות, והענין נתברר להם כל הצורך.

כן כאשר ישמע העולם את שתי המלים, "אני ד'" יתרצו כל הקושיות והתמיהות על הנהגת העולם, שהוא לכאורה לפלא בעינינו עד עתה, יתבררו ויתחורו כל העינים וראו כל בשר יחדו, כי יד ד' עשתה הכל לטובתנו.

אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה. (מ"ו ד)

וכן בדברי קבלה, למענכם שולחתי בבלה. וכן אמרו ז"ל, מגילה כ"ט א', כל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם, גלו למצרים שכינה עמהם, גלו לבבל שכינה עמהם, ובעת צרה לישראל ואפי' ליחיד ד' עמו בצרתו, וכמו שאמר הכתוב עמו אנכי בצרה. ומכיון שהקב"ה צופה ומביט בעין השגחתו, כי אין בכחם לסבול את התלאות יותר או שכבר שבו אליו בכל לבבם, מצוה תיכף שהצרות תסורינה. וכמו שמסוים הקרא "אחלצהו ואכבדהו", ואורך ימים אשביעהו".

וכן הוא במלכים א' קאפ' ה', בבקשת שלמה המלך ע"ה, כי יחטאו לך וגו' ואנפת במ ונתתם לפני אויב וגו' והשיבו אל לבם בארץ אשר נשבו שם ושכו והתחננו אליך בארץ שוכיהם לאמר, חטאנו והעוינו רשענו וגו', ושמעת השמים מכון שכתך את תפלתם וגו' ונתתם לרחמים לפני שוכיהם ורחמום. וכתוב אח"כ, ויאמר ד' אליו שמעתי את תפלתך ואת תחנונך אשר התחננת לפני.

מ ע ש י ל מ ל ד

בימי חנוכה הי' מבליט את הנצחון הגדול של החשמונאים המועטים על היונים המרובים כתוצאה מהרעיון והרצון הנשגב לקדש שם שמים ברבים. לא תאות שלטון המריצם, לא שלטון ממשלתי על אויביהם היתה מטרתם, אף לא הרצון לכבש אותם, עשאו כה אמיצים במלחמתם. רק הרעיון הקדוש לשחרר את הנשמה הישראלית מכבלי' ולטהר את רוח ישראל סבא, ולקדש שם ד'. ותפלת על הנסים מוכיחה "ואחרי כן באו בניך לדביר ביתך גו' להודות ולהלל לשמך הגדול". הרי כי המטרה העיקרית למלחמתם ונצחונם היתה רק בשביל "להודות ולהלל לשמך הגדול".